

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1834_534A-txt-shoot-idm105.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

I

Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet af

Nik. Fred. Sev. Grundtvig

Præst

Hvor Herrens Aand er, der er Frihed.

2 Cor. 3.

Kjöbenhavn, 1834. Paa den Wahlske Boghandels Forlag. Trykt hos C. Græbe & Søn.

II

Maa trykkes.

I Kjöbenhavns Politiret den 23 Juni 1834.

Thomsen.

III

Forord.

Upartisk er et stort Ord i denne Verden, naar det skal være andet end et tomt Munds-Veir eller et smukt Udtryk for en styg Ting: for Ligegyldighed ved Alt, undtagen sin egen Smule Person; men desuagtet kalder jeg trøstig min nærværende Betragtning af den Danske Stats-Kirke *upartisk*; thi jeg veed, at hvem der læser min Bog med Opmærksomhed, skal finde, den er ikke *borgerlig partisk* for Noget, uden det skulde være for min Troes Modstandere, hvad da vel maatte kaldes en uforsættlig og høist tilgivelig Forseelse. Det er imidlertid langt fra, jeg kan gjøre mig nogen Fortjeneste af denne Upartiskhed, da den er et nødvendigt Resultat af mange Prøver og Erfaringer, jeg helst vilde undgaaet, af en Natur, jeg ingenlunde selv har skabt og af en fordeelagtig Stand-Punkt, ivjeg ikke kan takke mig selv men kun Majestætens Naade for. Af en noget poetisk og meget boglig Natur har jeg nemlig altid foretrukket et vist idyllisk Eremitliv, i min Families Skiød og en lille Venne-Kreds, for Travlheden og den indgribende Virksomhed paa den store Skue-Plads, saa det var aabenbar kun den hørøstede Forhaanelse af hvad der var baade min Tankes Stolthed og mit Hjertes Helligdom, forbundet med den betrængte Stilling, hvori jeg saae mine Troes-Forvandte, kun det, der stundom drog mig fra mit Elysium, udrev mig af min Drømme-Verden, befolket med livagtige Skygger af Fædrene og gienskinnende af al Fortidens Herlighed. Nutiden var mig derfor længe en fremmed Verden, hvor jeg paa mine Besøg vel, som Reisende pleie, opdagede Adskilligt, Indbyggerne oversaae, men studsede ogsaa over Meget der var dem velbekiendt, troede at see Meget, som ikke var til, fordi en fjern Lighed med Noget i min Verden skuffede mig, og kom især tit galt afsted, ved det jeg behandlede levende Folk som de var døde, det vil sige: behandlede *deres Skygger* vligesom andre Skygger, uden at ændse den mærkelige Forskiel det gjør, om Skyggen har et Legeme eller ikke. Det var, troer jeg, først i England, hvor Fortid og Nutid forunderlig romantisk og dog tillige ganske virkelig mødes, jeg ret lærde at kiende Forskiel paa Skyggerne *med og uden* Legeme, og blev derved hardtad ligesaa godt hjemme i den nærværende som i den forbigangne Tid, og lærde, ved Sammenligningen, at tage billigt Hensyn paa det unægtelige Fortrin, det giver baade Ting og Personer at være *virkelig* til, ogsaa udenfor vor Hjerne, en Egenskab, paa hvis Savn al historisk og poetisk Herlighed kun forgiaeves stræber at raade Bod. Med disse Øine er det nu, jeg betragter den *Danske Stats-Kirke*, som den *virkelig er*, og seer hvad den, med saa liden Opoffrelse, som knap synes mig værd at nævne, kunde vorde, ventelig til en herlig Virksomhed for Aarhundreder, og selv det tvivlsomme Udfald af Beraadelsen for *Øieblikket* ængster mig ikke, da min nærværende Stilling spaaer, at hvad Man end finder det *raadeligst* at gjøre ved *Stats-Kirken*, vil Man sikkert skiaenke mig og Mine Lov vtil at beholde *Fæderne-Troen* og de *uforandrede Naade-Midler*, som er den uundværlige.

Det eneste derfor, som foruroliger mig lidt, er den Urolighed, en lang *Tvivil-Raadighed* nødvendig avler og

nærer i alle Gemytter, som tage Deel i Kirke-Sagen, og hvis Antal virkelig er meget større, end de fleste Folk i Hoved-Staden tænke, og da jeg veed, hvor overfladelig især *Liturgiske Spørgsmaal* her tillands pleie at behandles, nærer jeg virkelig den Frygt, at det Høikongelig-Danske Cancelli, ved at betragte alle de hinanden modsigende Erklæringer, der maa følge paa den almindelige Opfordring til Geistligheden, kunde finde, at herved var intet at gjøre. Da jeg nu desuden selv inderlig længes efter, med *frelst Samvittighed*, at kunne slaae mig til Ro ved de Sysler, som huge mig bedst, og at bidrage min Skiærv til den Nordiske Oplysning, der er min Yndlings-Tanke og sikkert Nordens Tarv, saa kunde jeg ikke undlade endnu engang, paa Lykke og Fromme, at fremstille vor Kirke-Sag saa ærlig, saa fredelig og saa klart, som jeg mægter. Jeg viiveed meget godt, det er slet intet Under, om en Bog af det Slags af en halvgammel Skribent, hvis Mening Man jo veed, bliver ulæst af dem, den mest er skrevet for, og at hvad der for ham er soleklart, kan være meget dunkelt for andre fornuftige Folk, men hvad da? hvem der er sat til Bogen, haaber dog altid Noget af Pennen, og hvad jeg stemmer for i Kirken, anbefaler sig fra saamange Sider, at det ei er for dristigt at tænke, enhver alvorlig Mand, der selv hverken har Lyst eller Udsigt til at blive en lille Sogne-Pave, kan finde, det er bedst, at *Sogne-Baandet* bliver *løst*, enten det saa kan gjøre lidt eller meget Gavn, thi det er klart, det trykker svært, og at det ved at strammes kan gjøre ubodelig Skade!

Dog selv i værste Fald kan Ingen af mine Samtidige berøve mig Skribentens sidste Haab: at blive læst og roest af Efter-Slægten, og maa jeg nøies dermed, skeer mig endda ikke saa stor Uret; thi i Grunden har jeg dog ogsaa skrevet om Kirken, som jeg vilde tale om den til en Efter-Slægt, hvem Øieblikkets smaalige Interesser, som forbigangne, viivar fremmede, men for hvis Øine Stats-Kirken alt havde vundet den Skikkelse, jeg ønsker den, og hvis Ønske det nu var at vide mine Tanker, som en samtidig af Gjøringen udviklet Præst og Vidskabs-Mand, om denne Skikkelses gradvise Opkomst og om dens Forhold til Christendom, Samvittigheds-Frihed, Oplysning, og det Borgerlige Selskabs vel forstaaede Tarv!

1

Den herskende Kirke.

Christendommen eller, om Man heller vil, *Christenhedens Fæderne-Tro*, og det Samfund, den skaber, er en vitterlig *Kiends-Giærning* fra Fortiden, som aldrig kan blive til Andet end hvad den har været, saa hvem der gjør den om, skyder den kun fra sig og gjør sig kun latterlig ved at ville kline Dens Navn paa sine egne Hænders Giærninger. *Stats-Kirken* derimod er *ingen Kirke-Stat*, men simpelthen en *Stats-Indretning* (Establishment), som Regjeringen har Lov til at ende og vende efter eget Tykke, uden at nogen Bisp, Præst eller Professor har Lov til at knye, naar derved intet Skaar gjøres i *Samvittigheds-Friheden*, som baade er al Religjons øverste Grund-Sætning og enhver ustraffelig Borgers utabelige Ret. Herfra gaaer jeg ud og herom dreier sig, i denne Egn, hele min Tanke-Gang, saa jeg er en erklæret Modstander ikke blot af den høitydske Uskik at kalde nye Ting med gamle Navne, men ogsaa af den Hierarchiske Gienganger, der, som en slet nedmanet Pave, paa den senere Tid spørger i den Proteztantiske Christenhed og vil indbilde os, at *Geistligheden* dog i Grunden altid skulde være *Stats-Kirkens Sjæl*, Regjeringen Dens verdslige Arm og Juristerne Dens Fingre, altsaa, at der burde være en *Kirke-Stat* i *Borger-Staten*, hvoraf naturligviis fulgde, at Folket enten maatte beflicte sig paa at *gaae dobbelt*, eller at den Geistlige og Verdslige Sjæl igien, som Pave og Keiser, maatte drages om Stats-Legemet. Jeg veed nok, Man betjener sig nuomstunder ikke af saadanne stødende Tale-Maader, men anmærker blot, som det synes meget beskedent, at Kirken *burde emanciperes*, men Tingene bliver aabenbar den samme, og det er visselig paa den høie Tid, at vi gjør Ende paa det skolastiske Spilfægteri med tomme eller dog ubestemte og tvetydige Ord, og see paa *Tingen*, som er det *Virkelige*. Hvad der i vore Tider har skaffet denne maskerede Gienganger fra Middel-Alderen en Slags Respekt, er ogsaa aabenbar blot et saadant Spilfægteri, i det Man paa den ene Side forvexler Kirken med *Skolen* og paa den Anden Geistligheden med Kirke-Ideen: med Tro og Samvittighed, men denne Forvexling er saa haandgribelig en Feiltagelse, at der kun hører et meget tarveligt Begreb til at forstaae, at Tro og Samvittighed ligesaavel som Tanker godt kan være toldfrie, fordi Geistligheden ikke er det, ja at Hines Borgerlige Frihed netop beroer paa, at Geistligheden er bundet, saa den *borgerlig* kan ikke røre sig, da en Stats-Kirkes Geistlighed, saalænge den borgerlig kan røre sig som Korporation, vil baade med Hænder og Fødder sætte sig mod *virkelig* 3Troes og Samvittigheds-Frihed. Det er nemlig en fix Ide hos dette "Broderskab" at sand Religjons-Frihed bestaaer i at den *sande Religjon* (med sin Fuldmægtig Geistligheden) er *fri*, om mueligt baade for Told og Skat, men især for enhver kraftig Modsigelse, der altid, sige de, danner en *Sect*, som sønderriver *Kirke-Legemet* og piner det omsider *Sjælen* ud af Livet. Da nu naturligviis enhver Geistlighed holder sin Religjon for *den Sande*, føler Den ikke mindste Sympathi med Secterne, der jo, *efter Forudsætningen*, gjør sig ud til Beens mod den *sande Religjon*, og bruge altsaa kun Ordene "Religjon, Samvittigheds-Frihed" og Deslige til Skalke-Skjul for Præste-Had og Herske-Syge, Sværmeri og Fanatisme. Hvor indgroet denne Tanke-Gang er i os, har jeg selv havt Leilighed til at erfare; thi jeg har altid paa det Alvorligste foreholdt mig selv, det er splittergalt at ville beherske Andres Tro og Samvittighed, og naragtigt at sige til Folk, der kalde *vor Religjon falsk*: fy skamme jer! I veed jo godt selv, at *vi* har den *sande Religjon*,

og giver ikke da Fornuften, at *Jeres*, som I selv bekiende, strider derimod, at det er *den Falske*, er Sværmeri og Fanatisme; jeg har altid med Flid indpræntet mig disse miskiendte men klare Sandheder, og desuagtet kunde jeg dog aldrig ret komme i det Rene med "Modstandernes" Religjons-Frihed her hjemme, før jeg brød overtvært og nedlagde mit Embede, thi da først blev jeg upartisk. Jeg fortænker derfor slet ikke Præsteskabet i at det følger sin Instinkt, 4men jeg paastaaer, at *Juristerne* skal hindre det fra at gjøre borgerlig Skade, ved, med eller uden Complimenter, at *binde Hænderne* paa Geistligheden. *Hænderne* siger jeg med Flid, thi maa Man ikke binde *Munden* paa den Oxe som tæsker, da maa Man endnu mindre binde *den* paa Præsten, som skal *præke*, saa Geistligheden bør altid have *Munden fri*, som *Molesworth*, til sin store Ærgrelse, fandt Den havde i *Danmark*, hvor han dog havde sat sin Ære i Pant paa, der fandtes ikke Spor af Frihed. Den maa have Lov til at kalde sin Religjon den *eneste sande* og saliggjørende, Lov til, hvad deri ligger, at kalde alt *Modsat* Overtro, Vantro, Sværmeri, Fanatisme, Secterianisme, hvad den vil, ja, selv Lov til at ymte om, Staten gaaer nok omsider til Helvede med alle Kiætterne, fordi Den ikke brænder dem itide; Lov til alt Sligt, paa eget Ansvar for Gud, Samvittighed og Oplysning, men ikke Lov til at krumme et Haar paa nogen Kiætters Hoved, *ikke Magt* til at skille noget Menneske ved saa meget som en Negl af Borgerskab, fordi han kalder en anden Religjon den Sande og Geistlighedens falsk, og følger naturligviis ikke Dens men sin egen; ikke Magt til paa nogen Maade at *standse Oplysningen*, som unægtelig standses, naar de saakaldte "Kiættere" ei faae Lov til at føre baade theoretiske og praktiske Beviser for deres Religjons Sandhed og Gavnlighed. Naar Geistligheden klager over Secterne, kan en Stats-Mand i Christenheden heller aldrig være forlegen for et træffende Svar, der gaaer til Marv og Been, thi Sanct *5Povel* siger jo udtrykkelig: der maae være *Secter* iblandt eder, for at de Retskafne kan aabenbares, saa det hører aabenbar til Korset, ingen retskaffen Præst maa krympe sig ved, og det skulde undre mig, om ikke alle Stats-Mænd nuomstunder let vil indsee, at *Kirke-Secter* vel kan give en *Kirke-Stat* sit Bane-Saar, som de *Protestantiske Secter* ved Reformationen virkelig gav den *store Kirke-Stat* fra Middel-Alderen, men at *Borger-Staten*, langt fra at opløses, tvertimod maa takke hine *Secter* (Lutheraner, Episkopale og Calvinister) for sin Selvtændighed, og løber da sikkert ingen Fare ved, at de Ruiner styrte, som af den store Kirke-Stat blev tilbage hos Protestanterne. Soleklart er det nemlig, at først naar de styrte, er *Borger-Staten* fuldelig *emanciperet*, og dog kan de ikke styrte uden ved *Secter*, som Man ret seer i *England*, hvis Historie Man ogsaa ved denne Leilighed maa beklage ei er bekiendtere hos os end Tydsklands. Der see vi da ogsaa klarlig paa *Kvækere* og *Methodister*, at de mindre *Secter* er forholdsviis *Borger-Staten* ligesaa gavnlige, som de *Større* var ved Reformationen, og blive aldrig skadelige, uden naar *Regjeringen* tager den *herskende Kirkes* Parti og behandler sine bedste Venner som Fiender, blot fordi de er den Kirke- Stats Fiender, Regjeringen selv maa ønske langt borte. Nu, da "den høie Kirke" øiensynlig raver, uden at forskrække Andre end sine Beneficiarer, nu kan dog vist ingen Stats-Mand tænke, Fienden er i Landet, fordi en lille Sect gjør i det Mindre samme Krav paa Samvittigheds-6Frihed, som Protestanterne ved Reformationen gjorde i det *Større*, og som *den Augsburgske Confession* paa det Ivrigste forsvarer.

Dog, det være med Synet andensteds, som det vil, saa maae vi dog i *Danmark* nødvendig faae Øinene op, da *vor Regjering* i hele *halvtredsindstyve* Aar saa øiensynlig har begunstiget alle *Kirke-Secter*, og just derfor staaet i Modsætning til Geistlighedens Sect-Væsen, uden at deraf er flydt mindste borgerlig Ulæmpe, som er værd at nævne ved Siden ad det store Resultat, som er *Kirke-Statens* fuldstændige indvortes Opløsning, saa den nu kan blæses omkuld, uden Magt til nogensinde at reise sig meer. Den Overbærelse med Kiætterne (Tolerance), som det Attende Aarhundrede aldrig noksom kunde rose sig af, lærde vi vistnok af vore Naboer i Nord-Tydskland, men her tabe vi Intet ved at lade Andre trættes om Originaliteten, da denne Tolerance var en slibrig Ting, saa Alt kom derpaa an, *hvordan* den øvedes. At nemlig Friedrich den Eneste godt kunde "taale" at Man rev ned paa den Tro han selv spottede med, det var intet Under, og at Man i de Lutherske Lande taalde, at de gamle Præster blev ved at præke Luthersk, til Munden af sig selv ved Døden gik i Bag-Laas, vilde heller ikke sige stort, og videre gik, saavidt jeg veed, den *Tydske Tolerance* aldrig; men den *Danske* gik saavidt, at selv jeg, den erklærede og ei ganske ufarlige Modstander af den Heterodoxe Sect, der under lukt Laag var blevet herskende, selv jeg fik, efter nogle Betænkeligheder, Lov og Leilighed til at gjøre mit Bedste 7for den, vel efter Loven Orthodoxe, men i Geistlighedens Øine dødskyldige Lutherske Sect, saa for Øieblikket veed virkelig Ingen af os, *hvilken Sect* der er den *Stærkeste* i *vor Stats-Kirke*, medens det er os alle vitterligt, at *Ingen* er *herskende*. Dette er jo nu vist nok en *anarchisk* Forfatning, der spaaer Statens Opløsning, men *vel at mærke* "Kirke-Statens", og uagtet det er klart, at skulde Regjeringen tage Parti for Nogen af de stridende *Secter*, maatte det blive for *den*, jeg hører til, som ikke blot har *Alter-Bogen*, *Ritualet* og *Lands-Loven*, men ogsaa *Konge-Loven* for sig; saa finder jeg det dog *ingenlunde raadeligt*, at give enten den eller nogen Sect Monopol paa Himmerig; thi just fordi *Himme rig* ligger under en gan ske anden Jurisdiction, bliver det altid Monopol paa noget ganske Andet, nemlig paa "*Samvittigheds-Frihed*", som selv de allerchristeligste *Secter* naar de blev *herskende*, har været saadanne *Jøder* med, at den sædvanlig kostede Livet.

Men naar Regjeringen ikke skal tage Parti, vil den da ikke blive nødt til at afskaffe Stats-Kirken, eller dog til at give Et af Partierne sin Stilling udenfor den, som Dissenterne i England.

Hvad Omstændighederne i *Fremtiden* kan nøde til, veed naturligviis Ingen af os, men for Øieblikket, efter hvis Krav der altid maa handles i Staten, er det saa langt fra at være nødvendigt, at det endog neppe lod sig gjøre; thi Afskaffelsen af Stats-Kirken vilde ligesaalidt være i Folkets Smag som den var efter Statens Tarv,

og da Hoved-Partierne synes omtrent lige stærke, viger neppe Noget af dem godvillig, saa Regjeringen maatte *fremtvinge* Skilsmissen, altsaa ret egenlig *tage Parti*, ei blot med Pennen, men med hele Haanden.

Jeg har i den senere Tid oftere baade paastaet og stræbt at vise, at Regjeringen kan besværges hele det frygtelige Uveir der trækker op paa Kirke-Himmelen blot ved at løse et Baand, som aldrig burde være knyttet, *Sogne-Baandet nemlig*, forsaavidt det binder Lægmands Tro og Samvittighed til *Sogne-Præsten*, og derom maa alle tænkende Mænd være enige med mig, at hører der ikke Andet til at bringe Kirken i et ønskeligt Forhold til Staten, da er Opgaven Barne-let; men at den desuagtet ei endnu er løst, viser dog at Man enten har draget Raadeligheden i Tvivl eller stødt paa en Vanskelighed, Man helst gik udenom. Det Spørgsmaal, Regjeringen i dette Øieblik gjør til hele Landets Geistlighed: om og hvorvidt en *Forandring af Ritual og Alter-Bog er raadelig*, viser imidlertid, at Sagen ansees vigtig nok til at tage i alvorlig Overveielse, og jeg maa da ingen Flid spare, for at lade mit Fædre-Land høste Gavn af den langvarige Opmærksomhed, Natur og Omstændigheder have deels lokket, deels nødt mig til at skiænke de Kirkelige Anliggender, og af den temmelig rige Erfaring, min særegne Løbe-Bane ei blot har sat mig i Stand til at samle, men gjort mig det umueligt at undgaae. En god Formodning om mit Raads Gavnlighed maa det vist ogsaa vække, først, at skjøndt jeg kirkelig paa det Uopløseligste knytter mig til Fortiden, raader jeg 9dog ikke til *Krebs-Gang* men til *Frem-Skridt*, og, for det Andet, at mit Raad indslutter en Lov-Tale over *den Kirkelige Politik*, der ved et besynderligt Uheld nær havde kostet mig hele min borgerlige Til værelse. Et saa besynderligt og sjældent Sammen-Stød, mener jeg, maa, naar Raadet ikke kommer fra en af Naturen meget stifmoderlig begavet Person, fortjene en vis spændt Opmærksomhed, og vil Man skiænke mig den, tvivler jeg intet Øieblik om, at Man jo vil finde *Sogne-Baandets Løsning* baade nødvendigt og nyttigt, ja dele den Overraskelse, det virkelig har været mig at see, hvor besynderlig Forsynet bestandig vaager over eller, om Man heller vil, Lykken spiller for Danmark, dog ikke uden Grund, men fordi baade Konge og Folk har et godt Hjerte, som inderlig ønsker at ramme det Rette, hvor ingen Klogskab kan udgrunde det.

Fæderne-Troen.

Vil vi lære at forstaae det Nærværende og med Klogskab see ind i Frem-Tiden, da maae vi nødvendig baade kiende det Forbigangne, og betragte *det Nærværende*, som det *virkelig er*, enten det saa huger os eller ikke, thi begynde vi med at skuffe os selv, er vi sikre nok paa at skuffes af alle vore Forventninger.

Raadføre vi os nu med Historien, da finde vi strax, at den nærværende kirkelige Krisis er langt fra at være noget Nyt, men ligesaa langt fra at være ubetydelig, da det er en af de store Vende-Punkter i Jordens Stilling til Himlen paa et givet Sted, hvorved 10det afgjøres for Aarhundreder, om Kirke-Livet skal uddøe eller aabne sig en ny Bane.

Hvad nemlig Religjonen er for mig som Individ, det er en Troes og Samvittigheds, altsaa min egen Sag, som ikke kommer Nogen ved, med mindre han enten selv ønsker at høre mig derom, eller jeg trænger mig ind paa ham dermed, hvortil jeg ikke har mindste Ret, uden den, et nærmere og kiærligt Forhold kan give mig, som Fader eller Ven; men *Religjonen* har en *Borgerlig Side*, som Historien lærer os at kiende og som, efter Dens Vidnesbyrd, er saa vigtig, at ingen klog eller veltænkende Stats-Mand kan tabe den af Sigte. Vi høre nemlig baade de *Græske* og *Romerske* Skribenter klage over, at med *Fæderne-Troen* forfaldt ogsaa Sæderne og Kilden udtørredes, hvoraf Folket drak Helte-Mod i Farens Stund og Kraft til al den Selv-Fornægtelse og de gjensidige Opoffrelser af egen øiebliklig Lyst og Fordeel, som er nødvendige, naar det Borger lige Selskab skal være udvortes kraftigt og indvortes roligt, gavnligt og glædeligt, fra Slægt til Slægt, og saalidet vi end som Individ kan finde os i disse gamle Folks Tro og Gudsdyrkelse, kan vi dog hverken nægte, at Folkene, mens disse blomstrede, gjorde Kæmpe-Skridt til hvad der, efter *deres Anskuelse*, var jordisk Lyksalighed, ikke heller kan vi dølgge for os selv, at De, der ved Folke-Troens Forfald spaaede det Borgerlige Selskabs Opløsning, baade havde gode Grunde og fik mere Ret end de selv kunde ønske.

Naar derfor enkelte Mænd i Europa ved Overgangen fra forrige til nærværende Aarhundrede, spaaede Staterne i den ny Christenhed en sørgelig Fremtid, da var det visselig ikke Stats-Klogskab, der fandt det latterligt, og det Nittende Aarhundredes første Menneske-Alder har ingenlunde stadfæstet det Attendes dristige Paastand, at Man nu havde fundet "de Vises Steen", der, som en urokkelig Grundvold for det Borgerlige Selskab i sin fulde Kraft og Glands, gjorde *Religjonen*, om ikke i det Enkelte, saa dog i det Hele aldeles *overflødig*. De fleste Regjeringer stræbe derfor ogsaa nu øiensynlig paa Ny at stramme det religiøse Baand, der i forrige Aarhundrede slappedes, og paa den ene Side understøttes de kraftig deri af os Silde-Fødninger, der, som Man siger, *sværme* for *Fæderne-Troen*, men paa den anden Side falde vi dem ogsaa lidt besværlige med vor Ivren for, hvad dog ei lader sig opmane.

Dette er, som Man veed, Stillingen trindt i den Protestantiske Christenhed: i *Tydskland* og *England* saavel som i *Danmark*, og hvem der anseer *vor Fæderne-Tro* for at være samme Vilkaar undergivet, som *Folke-Troen* i *Grækenland* og *Rom*, maa, naar han ellers er klog, erklære alle Bestræbelser for at oplive den

for aldeles frugtesløse, men ogsaa spaae samme Følger af dens Ophør, som de gamle Stater undergaaende lagde for Dagen. Havde man nemlig end i *Athenen* ladet *Epikur* drikke samme Skaal som *Sokrates*, kan dog Ingen indbilde sig, de gamle Guder vilde derved levet op, og ingen Stat i Christi Stenhed vil vist gjøre Mere for at holde den gamle Tro vedlige, end Man i Grækenland og Rom gjennem Aarhundreder forgjæves gjorde for Templer og Præster, men da al *vor Viisdom*, naar Man tænker *Fæderne-Troen bort*, er udsprunget fra *Grækenland og Rom*, var det jo ogsaa Daarskab at vente, den Viisdom skulde gjøre større Mirakler til at styrke og styre det Borgerlige Selskab hos Skyther og Barbarer, end Den gjorde i sin Hjem-Stavn?

Det er imidlertid historisk uefterretteligt at skære *vor Fæderne-Tro* over een Kam med *Grækere og Romeres*, fordi den aabenbar to Gange har gjort større Ting end Disse og kan da ikke blot muelig men rimeligviis gjøre ligesaa den *tredie Gang*, hvor den faaer Lov til at gjøre sit Bedste.

Naar vi nemlig kalde den *Christne Tro* *vor Fæderne-Tro*, da veed man nok, det er ikke Meningen, at den er et Hjerne-Spind af *vore Fædre* eller opkommet i deres Hjerter, men kun at den, skjøndt "en fremmed Gjæst," har gjennem et Aar-Tusinde slaaet saa dybe Rødder i Folke-Hjertet, i Sproget og i Tanke-Gangen, i det huuslige Liv og alle offentlige Indretninger, at Folket slet ikke veed af nogen anden *Fæderne-Tro* at sige, og selv de Lærde tvistes om, hvad man egentlig troede i Norden før *Ansvars* og *Hellig-Olavs Dage*.

Folke-Livet og det Borgerlige Selskab i Danmark under *Valdemarerne*, som vi især kjende af *Saxo*, *Kæmpe-Viserne* og de *gamle Love*, det var da den *første Helte-Gierning* af den *Christne Tro* herinde, som jeg kalder større end nogen Folke-Troes, fordi den øvedes hos et fremmed Folk, hvis eiendommelige Tro den Fremmede levende afløste, en Helte-Gjerning, der *virkelig* har noget vist Over-Naturligt ved sig. Forundringen voxer imidlertid, naar vi see, det var ikke blot i Dannemark eller i Norden, men ogsaa i *Tydskland*, i England, Frankrig og Italien, ja overalt hvor Christendommen mødte *Tydske* eller *Nordiske Folk*, at den blev det Religiøse Element i et langt mere udviklet og prydet Borger-Liv, end de ved Hjelp af deres Arids-Tro havde ført.

Naar Man først har seet eet Mirakel, forundrer Man sig gjerne ikke synderlig over det Andet fra samme Side, og Man overseer derfor let *det Mageløse* i den *Christne Troes* Virkning ved *Reformationen*, men Miraklet er derfor ingenlunde des mindre; thi efter *Kors-Togene* tegnede det aabenbar til, at den *Christne Tro*, uagtet sine tidligere Mirakler og sin mageløs universelle (catholske) Kraft, dog skulde gaae, just ikke alt Kiøds, men dog al Aands Gang paa Jorderige, som er, efter et daadfuldt Levnets-Løb at gaae hjem til Guderne. Den store Idee om hele den ny Christenhed, som en guddommelig *Kirke-Stat*, hvori Aanden udtalde sine dybe Hemmeligheder med alle *Folkenes Tunger*, og hvori Folkene ingen lunde tabde deres Selvstændighed, men Kongerne fandt deres Kroner, og Jord-Livet sin Helliggjørelse i alle Retninger, denne store og, trods alle sine sværmeriske Lyder, gjennem Aarhundreder mageløs velgjørende Ide tabte sig nemlig efterhaanden, og den hellige Moder Kirken blev i det *Nordlige Europa*, hvor den med Moders-Maalet undertrykte alt *Folkeligt*, snart betragtet som en Nat-Mare, det vel var vanskeligt at blive kvit, men derfor ikke mindre tungt at rides af. Norden i det Femtende og Begyndelsen af det Sextende Aarhundrede viser os derfor en Kraftløshed, Raahed og Sædernes Fordærvelse, parret med en Ringe-Agt for Tro og Geistlighed, der spaaede det Værste, og dog varede det kun en Menneske-Alder, til Man igien hørde Kirkerne gjenlyde af Aandens Tale med Folkets Tunge og Skarens Lovsang til den samme *Christus*, hvis Romerske Statholder Børnene pegede Fingre ad i *Luthers Catechismus*.

At denne vidunderlige *Oplivelse* af Christenhedens *Fæderne-Tro* smelter sammen med det ny Tids-Rum baade i Statens og Skolens Historie, der især har gjort *Tydskland og England* berømt uden derfor at gjøre Danmark mindre enten lykkelig eller oplyst, tør jeg forudsætte som bekjendt, og neppe kan det med Rette kaldes sværmerisk, Haabet, jeg nærer, at ogsaa *den religiøse Ligegyldighed* for *Fæderne-Troen*, som udviklede sig gjennem det Attende Aarhundrede, og var i Dettets Begyndelse paa sit Høieste, kan i fornyet Begeistring for samme Tro finde en aandelig Mod-Vægt, der afværger dens naturlige Følger for det Borgerlige Selskab og skjænker det et nyt især for Danmark og Norden ligesaa glædeligt som hæderligt Tids-Rum!

Jeg er ingenlunde blind for de langt større Vanlideligheder, nu end i *Luthers Dage*, *Fæderne-Troen* har ved at virke velgjørende paa Folke-Livet og Staten i det Hele; begeistret for begge Dele snart i en heel Menneske-Alder, kiender jeg bedre end de Fleste det Slibrige saavel som det Skrøbelige i deres gjensidige Forhold, og mit Øie for de historiske Paraleler er øvet nok til netop i Vores at gjenkiende det Udviklings-Trin, hvorpaa Folke-Troen i alle de gamle Stater tabte sin Indflydelse paa Livet, da Templerne blev, hvad de endnu er i *China og Italien*, forfaldne Præste-Hospitaler, medens Philosopherne kun forgjæves stræbde at sætte deres Grublerier i Folke-Troens Sted. Men netop desaaarsag er jeg for oplyst til, noget Øieblik at tænke som saa Mange, at disse *samme Grublerier*, langt mindre folkelig op rundne og udtrykte, skulde bedre nu end forud kunne træde i *Fæderne-Troens* Sted, og skjøndt selv, poetisk talt, en Præst for *Nordens gamle Guder*, er jeg dog ikke Sværmer nok til at troe, *de virkelig* kan leve op i Landet, saa enten maa jeg opgive mit fædrelandske Haab om Folke-Livets kraftige Fortsættelse og en deraf udspringende Nordisk Oplysning, eller jeg maa knytte det til Haabet om at *Fæderne-Troen*, der har oplivet alle mine Anskuelse, Ønsker og Kræfter, ogsaa med den Frihed, som er Aandens Element, kan og vil gjøre sin *tredie Helte-Gjerning* til en Gjenfødelse af Borgerliv og folkelig Vidskab, der danner en ligesaa underlig som glædelig Modsætning til den

aandelige Død og Opløsning, alle Varsler spaaede.

Vistnok kan jeg ikke forlange, at Andre end De, 16der dele min Tro, skal dele mit Haab om dens Virkninger; men ligesaa *billigt* som det i alle Tilfælde er at lade Fæderne-Troen uforstyrret virke det Lidet eller Meget, Den, efter sine mageløse Bedrifter, endnu maatte være istand til, ligesaa *Statsklogt* er det dog nok ogsaa, paa alle muelige Maader at fremme *den Troes* Virksomhed, der, efter et Aar-Tusindes umistænkelige Vidnesbyrd, indslutter det Borgerlige Selskabs og Menneske-Udviklingens *eneste velgrundede Haab*.

En Regjering har imidlertid her to Veie at gaae; thi den kan enten vise *Fæderne-Troen* ud af *Stats-Kirken*, med Frihed til paa egen Haand og med egne Kræfter at virke hvad den kan, eller Regjeringen kan aabne den en fri Virke-Kreds i *Stats-Kirken*.

Hvad nu det Første angaaer, da er det vistnok min Mening, at *Fæderne-Troen*, eller rettere alle de Enkelte, for hvem den er en *Saligheds-Sag*, vilde være bedst tjent dermed, da alt kirkeligt Forhold til Troens Modstandere maa være dem ubehageligt, og selv den størst muelige Frihed i en *Stats-Kirke* dog er forbundet med mange Hindringer for det Christelige Livs Vext; men uærlig maatte jeg være, om jeg sagde, det var min Mening, at *Fæderne-Troen* ogsaa paa denne Maade vilde virke *gavnligst* paa *Folke-Livet* og *Staten* i det Hele. Vist nok vilde nemlig *Fæderne-Troen* altid skjænke *Staten* sine bedste, flittigste, troeste og lydigste Borgere, men deels vilde den, i aaben Feide med *Stats-Kirken*, tabe det Meste af sin Indflydelse paa 17Folket i det Hele, og deels vilde den baade af indvortes og udvortes Grunde blive langt mindre frugtbar for *Boglig Konst.* Kunde eller vilde derfor en *statsklog* Regjering ikke give *Fæderne-Troen* en fri Virke-Kreds i *Stats-Kirken*, da vilde den sikkert aldeles afskaffe *Stats-Kirken*, der, uden *Fæderne-Troen*, enten maatte blive det tommeste Skuespil-Huus i Landet eller dog kun en dyrekjøbt Skygge af Torvet og Bue-Gangene i Athenen, paa den Tid da alle de Philosophiske Secter kun higede efter at sige eller høre *noget Nyt*.

Dog, hvad end andre Regjeringer vil, saa er det dog sikkert den *Danske Regjerings* Ønske baade at beholde en *Stats-Kirke* og at beholde *Fæderne-Troen* deri, ligesom den ved *Konge-Loven* høitidelig har vedkiendt sig den Beslutning, og Spørgsmaalet er da blot, hvad der maa gøres, for at *Fæderne-Troen* kan i *Stats-Kirken* fortsætte sit Liv og sin Virksomhed; thi at der maa gøres *Noget*, det føler Regjeringen vist selv, i det den spørger Geistligheden, *hvad de finde raadeligt!*

Nu er det, jeg, efter min fuldeste Overbeviisning, bestandig gjentager: skal *Fæderne-Troen* fremdeles leve og virke i *Stats-Kirken*, da maa *Sogne-Baandet løses* og Alt for Resten blive omtrent som det er, eller endnu *friere*, og naar jeg siger "*som det er*", da mener jeg dermed ikke hvad der staaer paa Papiret, men hvad der i den sidste Menneske-Alder *virkelig* har været Tilfældet, at hverken følge Præsterne sig i deres Lærdom bundne til de 18Symboliske Bøger, eller ved Ministerialia til Alter-Bogen, men benyttede dem frit, som de trøstede sig til at forsvare efter den *Hellige Skrift* og almindelig Sandhed.

Mod denne Stemme skulde Man nu vel ikke synes, jeg kunde vente nogen Indvending uden af *mine egne Troes-Forvandte*; thi skiøndt Lov-Stederne er blevet uforandrede, har Regjeringen dog aabenbar begunstiget saavel den liturgiske som den dogmatiske Frihed, indtil *Fæderne-Troen* hørøstet tog til Gienmæle mod Frihedens Misbrug, og de Præster, som gjør Krav paa al muelig Frihed, maae jo dog vel finde, at *Sogne-Folkene*, for hvis Skyld de er til og af hvem de lønnes, har i det Allermindste *ligesaameget* Krav paa Samvittigheds-Frihed, som de.

Uagtet jeg imidlertid endnu formoder, at mine *Troes-Forvandte* blandt Præsterne vil finde mest at udsætte paa dette Forslag, synes Regjeringen dog at hælde til den Mening, at Præsterne kunde være dogmatisk frie og dog *liturgisk bundne*, og i Anledning af mit Vink om *Sogne-Baandets* Løsning har jeg maattet høre saa ilde fra den heterodoxe Side, at Man der udentvivi selv vil finde den største Frihed dyrekjøbt, naar Man Ingen maa beherske. Det var derfor slet ikke umueligt, at de fleste Stemmer hos Geistligheden kunde vindes for den Middel-Vei, *ikke at løse Sogne-Baandet, men heller binde* Præsterne til en *noget forandret Alter-Bog*, og lade dem lære omtrent som de lyste; men det vilde være sørgeligt paa alle Sider, og for 19Fæderne-Troen en Døds-Dom, som jeg vel troer "*Han deroppe*" vilde aldrig stadfæste, men som desuagtet kunde blive sørgelig nok for det Land, hvor den fældtes.

Alter-Bog og Sogne-Baand.

Tre Ting vil jeg her stræbe at vise, først, at naar *Præster* af *Fæderne-Troen* skal være bundne til *Alter-Bogen*, kan deri *Intet forandres*, som er værdt at nævne, dernæst at om end *Alter-Bogen* ganske som den er bogstavelig blev fulgt af alle Præster, kunde dog *Fæderne-Troens* Bekiendere ei uden *Sogne-Baandets Løsning* faae *Samvittigheds-Frihed*, og endelig at Præster af *alle Bekiendelser* trænge i Grunden lige høit til dogmatisk og liturgisk Frihed for virkelig at gjøre *Staten* den Nytte, Den behøver og maa vente af sin Kirke.

Min første Paastand, at skal Præsterne af Fæderne-Troen herefter være bundne til en *Alter-Bog*, maa den i Grunden blive som den er, grunder sig derpaa, at *Liturgi* og *Lærdom* hos de Lutherske Christne er paa det Nøieste forbundne, og *Ordet* ved *Naade-Midlerne*, som netop er det store Tvistens Æble i Liturgien, ingenlunde en blot Gjenstand for "Smag og Behag", men Kilden til hele de Troendes *Haab* og *Trøst*, saa, hvem der vil berøve dem det, vil, hvad enten de veed det eller ikke, ret egenlig berøve dem *deres Religjon*.

Dette, som Fæderne-Troens Modstandere nazoturligviis kalde en *fanatisk* Paastand, maa sagtens klinge de Fleste i vore Dage fremmed, da hele *Liturgi-Sagen* i Feiderne sædvanlig er behandlet blot for *Smagens* Dom-Stol, under den udtrykkelige eller tause Forudsætning, at kun den *vankundige Almue* kunde falde paa at sige, Man vilde give dem en "ny Tro", naar Man blot forandrede "*Formularerne*" ved *Daaben* og *Nadveren*. Men det klinge nu fremmed eller velbekiendt, liflig eller skurrende, saa er det sandt, og vilde for silde opdages, om det blev dulgt, at ved *Naade-Midlerne* kan saa godt som slet ikke røres, naar *Fæderne-Troen* skal ogsaa blot finde sig *taalt* i Stats-Kirken. At nemlig den Christne Kirke, naar Man tog *Naade-Midlerne* bort, med det Samme var forsvundet, det vil vist nok Mange nægte, men at den derved tabde alt Til trækkende for dem, der i *Kirken* søge *guddommelig* Trøst over *Synd* og *Død* og al *Verdens Møisommelighed*, altsaa alle Fæderne-Troens *virkelige* Tilhængere, det er dog ligevist, og kun om *dem* er jo Talen her, saa jeg kan lade det ganske staae ved sit Værd, om det kunde betale sig at holde en Stats-Kirke for Folk, der enten slet ingen Trang følde til *guddommelig* Trøst over *Synd* og *Død* og *Verdens Møie*, eller meende dog, de kunde selv læse sig til den.

Men er nu *Naade-Midlerne* Kirke-Skatten eller "*Kirkens Gode*", da kan heller Ingen nægte, der er "*visse Ord*," hvorpaa deres *Ægthed* beroer, og hvormeget der nu end kan ztvistes om, *hvor mange* disse Ord ere, bliver det dog lige klart, at naar Man ved et af *Naade-Midlerne* berøver mig Ord, som *jeg troer høre* til dets *Ægthed*, da gjør Man Vold paa *min* Samvittighed; thi det er nødvendig i *mine Øine* det Samme, som Man berøvede mig *Naade-Midlet*. Istedendfor da her at indlade mig paa det saare vanskelige Spørgsmaal, *hvormeget* Man kunde forandre ved *Naade-Midlerne*, *uden at forgribe sig* paa noget *Væsenligt*, vil jeg spørge enhver tænkende Mand: Læg eller Lærd, om Man dog ikke er *vissest* paa at *beholde* det *Væsenlige*, naar Man beholder *det Hele*, og om Man virkelig, efter en Andens Skjøn, kan frafalde Noget, hvortil Man anseer sit *timelige* og *evige Vel* at være bundet.

Dog her, hvor det gjælder hver Enkelts Tro og Trøst, Sjæl og Salighed, her nytter det ikke at tale i almindelige og ubestemte Udtryk, her maa Spørgsmaalet tages lige ud af *Livet*, for at staae i sit rette Lys og vise, det er *Smaa-Ting*, hvad Man forandrer i *Lære-Bøger*, *Psalme-Bøger* og i al *Verdens Bøger*, imod hvad Man forandrer ved *Naade-Midlerne* i *Alter-Bogen*, naar den skal *ufravigelig* følges ved *enhver Daab* og *Alter-Gang* i Stats-Kirken.

Betragte vi nu, ikke hvad Man med en fornem Mine kalder "*For mularerne* ved *Daaben*" men et *Menneske* med *Fæderne-Troen*, som anseer *Daaben* for det store "*Gienfødelsens* og *Fornyelsens Bad* i den Hellig-Aand" hvor²²ved han har faaet *Synds-Forladelse* og er blevet et Guds Barn, med *Arve-Ret til det evige Liv*, see, da er det jo *den Daab*, der forrettedes som det findes beskrevet i *Alter-Bogen*, det er *den Daab*, hvorpaa han grunder sit Saligheds *Haab*, *den*, forudsætter han, var ægte, *forrettet efter Christi Indstiftelse*, den, er det hans Sjæls *Vished*, har Kraft til at trøste og styrke i *Liv* og *Død*, og det er hans *Vished*, enten fordi han troer sine Lutherske Fædres *Vidnesbyrd* om, hvad de havde erfaret, eller fordi han hos sig selv har sporet *guddommelige* Virkninger af *den Daab*, *han døbttes med*.

Da det nu træffer sig, jeg selv er En af disse, og er Præst tillige, bør jeg betage Tilfældet alt Svævende og Ubestemt, ved at pege paa mig selv og skrifte ærlig, hvad jeg kunde og hvad jeg ikke kunde taale, Man forandrede ved *Daaben*, naar jeg havde Barn i Kirke, og hvad jeg kunde eller ikke kunde forandre, naar jeg skulde døbe Børn. Bedre Udkomme end der er med mig, som veed *historisk* Beskeed med *Daab* og *Alter-Bog*, og skiller omhyggelig "*Fæderne-Troen*", som jeg har tilfælles med Utallige, fra min "*Dogmatik* og *Exegese*", som jeg maaskee ikke har tilfælles med en Eneste, *bedre* Udkomme end der er med mig, kan der da umelig være med Nogen af *mine* virkelige *Troes-Forvandte*: ei med de Læge, som ere kirkehistorisk vankundige, og ei med de Skrift-Kloge, hvis *Tro* og *Theologi* sædvanlig er saa sammensmeltede, at de kiende slet ingen Forskiel.

²³Og hvor føielig kunde jeg da nu være, naar jeg gik saavidt, som min Samvittighed paa nogen Maade vilde tilstæde? Da jeg veed, der blev gjort Endeel om ved *Daaben* det Aar, jeg blev født, saa allerede jeg er døbt *uden Djævl-Besværgelse* og med den ny Indledning af Biskop *Balle*, uden at jeg kan skjønne, det har gjort nogen Forskiel paa *Daabens* Virkning hos Fædrene og hos mig, saa vilde jeg, som Barne-Fader, naturligviis ikke yppe nogen Kiv, om Man end døbde den Lille efter en *anden Indledning*, naar den kun passede med Troen og *Daaben*, eller reent udelod hvad jeg ikke anseer for mere væsenligt, men udelod Man "*Korsets Betegnelse*", vilde jeg allerede studse, fordi jeg har en Ahnelse om at det betyder mere end jeg forstaaer, og veed det er ældgammelt ved *Daaben*, om ikke jævnaldrende med den, og *forandrede* Man *virkelig* det Mindste ved *Daabs-Pagten* eller *Daaben selv*, da vilde jeg protestere, og naar det ikke hjalp, selv døbe mit Barn, som jeg var døbt. Dette vilde ikke blot være mig en Hjertets Trang, for at ikke Kirke-Samfundet mellem mig og mit eget Barn skulde lide noget Skaar, men en *Samvittigheds-Sag*, da jeg ikke maatte lade det komme an paa et Lykke-Træf, om den *virkelig forandrede Daab* vilde have samme

guddommelige Virkning paa mit Barn, som jeg troer, den Uforvanskede har havt paa mig og mine Fædre, ja paa Utallige fra Arilds-Tid. Vilde Man stille mig tilfreds med den Forsikkring, at *Daabs-Pagten* havde i den ældre Tid undergaaet *mange Forandringer* 24uden at det havde gjort nogen Forskiel, da forfeilede det naturligviis aldeles sin Virkning paa mig, som baade af Kirke-Historien veed, det er et aldeles løst Foregivende, og indseer, det maa være blottet for al Sandhed, hvis det ikke skulde have været idelt *Bedrageri* med *Daaben* og *Fæderne-Troen* i hele det *Aar-Tusinde*, vi *Danske* har havt dem, og det maa vel for mig Enhver som lyster paastaae, men han maa sandelig ikke forlange af mig at jeg enten skal indrømme hans Paastand, eller paa Grund deraf lade for *Mine* den Daab forvanske, jeg døbttes med, og troer mig *gienfødt* ved til *det evige Liv*. Det er nemlig soleklart, at skal *min Daab* paa *Christi Ord* være et stort *Naade-Middel*, da maa den være *forrettet efter Christi Indstiftelse*, men vilde ikke længer forrettes derefter, naar den forrettedes anderledes, og naar Man vil trøste mig med, at min Daab er ikke heller forrettet efter Christi Indstiftelse, da driver Man jo kun aabenbar Spot med mig, med *Daaben* og *Fæderne-Troen*.

Kunde jeg nu blot som Fader ingenlunde med frelst Samvittighed samtykke i mindste *virkelige* Forandring ved *Daabs-Pagten*, og maatte jeg, som jeg nødvendig maatte, erklære *Forvandlingen* af "*Djævelen*" til et upersonligt og ubestemt "*Syns-Begreb*" eller *Udeladelsen* af "*et Ledd*" i *Troes-Bekjendelsen*, eller *Opløsningen* af den tredie *Persons* "*den Hellig-Aands*" Navn i dets løse Bestanddele, for en *virkelig Forandring*, da maatte jeg som *Præst* med *Fæderne-Troen* endnu tage det langt strængere; thi deels maatte jeg erklære *Baandet* sønderrevet mellem os og vore *Lutherske Fædre* og alle *Danske Christne* fra forud Tid, naar vi *forkastede* deres *Troes-Bekiendelse* og *Daabs-Pagt*, deels maatte jeg vægre mig ved at forrette nogen Daab, hvorved der ikke, ligesom ved den Gamle, høitidelig erklæredes at *den er det Gienfødselsens* og *Fornylsens Bad*, *Christus* har indstiftet og som skænker den *Troende Syns-Forladelse* og *Arve-Ret* til det evige Liv, og endelig maatte jeg krympe mig ved enhver *Forandring*, som *nogen Fader* fandt betænkelig ved sit Barns Daab, da vi i Henseende til de *Skrøbeliges* Samvittighed have en stræng *Ordre* af *Apostelen Paulus*, som jeg troer, er et *Guds Bud*.

Ved *Daaben* kan der altsaa *slet ingen* af de *Forandringer* gøres, som de *Herrer Clausen* og deres Parti fordrer, naar *Tilhængerne* af *Fæderne-Troen* skal have *Samvittigheds-Frihed* og deres *Præster* følge en ny *Alter-Bog*, saa vi er neppe indenfor *Kirke-Dørren*, før vi see, at den *Liturgiske Uenighed* ret egenlig er en uforligelig *Tvist om "Troen"*, umuelig at bilægge, fordi ærlige Folk ligesaalidt vitterlig kan fornægte den *Tro*, de har, som bekiende den, de forskyde. Vi behøve da ikke at gaae videre, thi ved "*Indgangen og Udgangen*" af *Kirken* er det ganske aabenbar kun "*det første Skridt*" der koster, og kan *Stats-Kirkens Præster* umelig enes om *Ordene 26ved Daaben*, da vilde al anden *Enighed* være ubetydelig; men det følger dog tillige af sig selv, at da *Tvisten* ved *Daaben* netop angaaer "*Troen, Haabet og Vilkaarene for Saligheden*", saa maa den føde *Uenighed* om ethvert Udtryk for det *Kirkelige Liv*, og ved "*Nadveren*" som en hemmelighedsfuld *Forening* med "*den korsfæstede igjen opstandne Frelser*" tilbagevinde sin uforligelige *Egenskab*, ja, skiøndt jeg, som *Communicant*, slet ikke er opsat paa *Strid* om det store *Schiboleth "sande Legeme"* og "*sande Blod*", maatte jeg dog kalde det *Samvittigheds-Tvang* at *afskaffe* et *Ord* ved *Naade-Midlet*, hvis *Brug* er uskyldig, men hvis *Udeladelse* er mistænkelig og kan forarge mangan ærlig *Lutheran*.

Da nu *Modstanderne* vil være enige med mig om, at naar der ingen *Forandring* bliver ved "*Daaben og Nadveren*", er *Resten* neppe værd at tale om, saa har jeg givet gyldig *Grund* for min første *Paastand*, at *ingen Forandring* som er værd at nævne kan skee med *Alter-Bogen*, naar *Præster* med *Fæderne-Troen* skal nødes til at følge den og *Folk* med samme *Tro* nødes til at blive i *Stats-Kirken*.

Nu var min anden *Paastand*, at om end alle *Præster* nødtes til *bogstavelig* at følge den *gamle Alter-Bog*, kunde dog *Fæderne-Troens* *Bekiendere* kun ved *Sogne-Baandets Løsning* vinde den allernødvendigste *Samvittigheds-Frihed*, og til klarlig at indsee det, vil det være *Nok* at betragte *Confirmationen*, 27hvor ikke blot *Liturgi* og *Lærdom* øiensynlig mødes, men hvorved *Sogne-Præstens modsatte Lærdom* er en *troende Fader* endnu utaaleligere end hans *liturgiske Afvigelse*.

Confirmationen skal være en høitidelig "*Bekræftelse i Daabs-Pagten*" og dermed i *Fæderne-Troen*, og dertil hører da nødvendig, hvad *Alter-Bogen* foreskriver: en *Gientagelse* af *begge Hoved-Spørgsmaalene* ved *Daaben*; saa der kan ingen tænkelig *Grund* være til den hyppige *Udeladelse* deraf, uden vedkommende *Præsters* *Formening*, at *Djævelen* maa ikke forsages, fordi han ikke er til, og at *Troen* paa *Faderen, Sønnen* og den *Hellig-Aand* er enten en *Overtro* eller en *Ubetydelighed*. Saa klart som det imidlertid er, at *Præster*, som lære deres *Confirmander* saaledes, ei, uden at skamme sig dybt, kunde høitidelig spørge *Børnene*: forsage I *Djævelen*; troe I paa *Gud Fader, Søn* og *Hellig-Aand*; og vil I blive i denne eders "*Daabs-Pagt*" til eders sidste salige Ende; ligesaa klart er det jo dog ogsaa, at jeg kan ikke have *denne min Daabs-Pagt* levende for *Øine* og agte at blive den *tro* til min salige Ende, og dog sende mine *Børn* hen at beredes til *Confirmation* hos en *Præst*, som jeg veed, vil ingenlunde bekræfte dem i den, men maa efter sin *Overbeviisning* formane dem til at *frafalde* den! At forlange *Sligt* af mig var aabenbar ikke blot uretfærdigt, men saa unaturlig grusomt og oprørende, at ingen ædel *Mand* kan taale *Tanken*, thi det var aabenbar det uhyre *Forlangende*, at jeg skulde selv forraade 28min *Tro* og mit *Saligheds Haab* i mine *umyndige Børn*, hvad *Man* ikke engang forlanger af *Jøder i Tyrkiet*. Nu, det forlanger vist nok heller *Ingen* af *mig*, som ovenikøbet boer hvor *Sogne-Baandet* for saavidt er løst, men var jeg en *Bonde*, da kunde det let skee under nærværende *Omstændigheder*, at min *Sogne-Præst* forlangde det af mig, uden at der *hardta* var nogen

Redning, og jeg er derfor ganske vis paa, at naar vor *Faderlige Regiering* blot et eneste Øieblik betænker, paa hvilken Pine-Bænk *Sogne-Baandet* nuomstunder tit maa spænde *Fader- og Moder-Hjertet*, hvor Fæderne-Troen er levende, da kommer det Baand til at briste, om saa end de Fyenske Præster vilde protestere endnu stærkere mod *Sogne-Baandets* end de Jydske Herremænd mod *Stavns-Baandets Løsning*. Jeg er derfor ogsaa vis paa, at dette Baand vilde været løst for længe siden, naar det ikke i Henseende til *Confirmationen* altid havde været *Hoved-Staden fremmed*, og derfor i sin egenlige Beskaffenhed undgaaet Regieringens Opmærksomhed.

Jeg har nu viist, at naar Regieringen ikke kan og vil nøde *alle Præster* i Stats-Kirken baade til at følge den *gamle Alter-Bog* ved *Naade-Midlerne* og *undervise* Confirmanderne overensstemmende med *Daabs-Pagten*, da er *Sogne-Baandets Løsning* det eneste Middel, hvorved vi, som holde ved *Fæderne-Troen*, kan have *virkelig* Religjons- og Samvittigheds-Frihed i Stats-Kirken, og det er mig naturligviis Hoved-29Sagen, da det angaaer vor Saligheds-Sag, saa jeg kunde rolig overlade det til Regieringens modne Overlæg, paa *hvilken* Maade, den vilde handhæve *Fæderne-Troen* i sin velerhvervede og af Grund-Loven hjemlede Ret til at bestaae og forplante sig i Landet; men det vilde hverken være ærligt eller fædernelandskiærligt af mig at fortie de vægtige Grunde, der gjør det raadeligt, ingenlunde at indskrænke men heller stadfæste og udvide *Præsternes Frihed*, som ved *Sogne-Baandets Løsning* taber sit eneste skadelige Paahæng og vinder en Gavnlighed, de fjerneste Tider vil klarest aabenbare.

Hvem der gennem en Række af Aar utrættelig og med sin hele Sjæl har arbeidet til et ædelt Maal, der tidlig indtog og begeistrede ham, han føler bedst, hvor sønderknusende det vilde være, omsider at maatte opgive sine Bestræbelser og selv, saavidt mueligt, tilintetgjøre Frugterne deraf. Derfor sympathisere vi alle med *Keiser Joseph* den *Anden* i hans dybe Græmmelse, om vi end ere meget uenige med ham saavel om den Oplysning og det Folke-Helds Værd, han stræbte at fremme, som om de Midlers Godhed, af hvilke han betjende sig, og staaende i Aanden for den Efter-Slægts Dom-Stol, jeg maatte hade mig selv for at ringeagte, spørger jeg dristig: *hvad* var dog *Josephs* Bestræbelser mod *Frederik den Sjettes* for ægte Borgerlig *Frihed* og *Ligelighed*, for almindelig *Folke-Oplysning* og for *Videnskabeligheds* Fremme i alle mulige Retninger. Om jeg derfor end ikke havde de stærkeste Privat-Grunde til at ønske Majestæten al 30den Glæde det kan gjøre en Konge "med Graahaars-Krone" selv at høste Første-Grøden af sin Vaar-Sæd, maatte jeg dog kun med dyb Vemod tænke mig Muligheden af, at den ædle Konge-Haand selv skulde bidrage til at forstyrre sit berømte Værk, og nødte Omstændighederne mig selv til at bede derom og udvikle Nødvendigheden deraf, da maatte jeg ret føle mig født under en uheldig Stjerne. Skulde derfor det blive Enden paa den Kirkelige Giæring og Spænding hos os, som ingen menneskelig Magt eller Klogskab kunde forebygge, da den aabenbar er grundet i Menneske-Naturens og den Historiske Udviklings uforanderlige Love, skulde det blive Enden paa den Giæring og Spænding, det var ikke mit Valg men min uundgaaelige Lodd at fremme og forøge, enten at *Fædrene-Troens* ivrige Tilhængere, adskildte fra Stats-Kirken, tabde næsten hele deres borgerlige og videnskabelige Indflydelse, eller at det *Syttende Aarhundrede* skulde gaae igien i det *Nittende*, med alle de Baand paa Aandens Redskaber, som alt da var Tøir og vilde nu være Lænker; skulde det blive Enden, da kunde jeg ikke rettere skjønne, end at *Dannemarks* berømte *Lykke-Stjerne* var dalet, for aldrig mere at stige; thi alle Sø-Mærker paa Tidens Strøm maatte skuffe, om ikke i begge Tilfælde *Aanden* blandt os havde endt sin Bane, uden at naae sit Maal!

Derfor skal jeg altid betragte det som en Indskydelse af *Dannemarks gode Genius*, den milde Lys-Tanke, der opstod i min Sjæl, at *Sogne-Baandets Løsning*, medens det paa den ene 31Side sætter *Fæderne-Troen* i Sikkerhed for borgerlig Ulæmpe, paa den anden Side hæver alle Betæneligheder ved at gjøre den dogmatiske og liturgiske Frihed lovmæssig, som vor Regiering gennem et halvt Aarhundrede har begunstiget, og som da sikkert ikke mindre hos Præsterne af *Fæderne-Troen* end hos de Andre, vil bære velsignede Frugter for Sædeligheden, for Folke-Dannelsen, og for al Videnskabelighed.

Forhen, naar jeg i Tankerne stræbde at forene *Fæderne-Troens Borgerlige* Fred med almindelig Samvittigheds-Frihed og en stadig fremskridende Oplysning, og det var en Opgave, der gennem en Række af Aar sysselsatte mig saa meget som vist Faa af mine Samtidige; da var den *Engelske* Stilling, med *Fæderne-Troen* enevældig i Stats-Kirken og fuld Religjons-Frihed derudenfor, det Bedste jeg vidste af at sige; men den døde Stil-Stand i Stats-Kirken og den vilde Uorden derudenfor, med hele Misforholdet mellem Religion, Literatur og Videnskabelighed, var mig dog immer i Veien, og lod sig ei saaledes udlede blot af den *Engelske* Eiendommelighed, at Man jo allevegne maatte befrygte noget Lignende. Først da jeg saae, at *Fæderne-Troen* ligesaa godt kunde sikkres ved *Sogne-Baandets Løsning*, som ved Dissenternes Udgang, vandt jeg Rolighed til at sammenligne vor Stats-Kirke, som den for Øieblikket er, med den *Engelske*, og opdagede da snart, at Hoved-Grunden til Englands aandelige Krisis, hvori baade Stats-Kirke og Høi-Skole trues med Undergang, maa søges, vist nok *ikke i Religjons-Friheden*, der øiensynlig har forsinket og endnu 32formilder den, men i den *uordenlige* Maade, hvorpaa Friheden er opkommet, og den *Forstening* en Stats-Kirke, der skal holde sig i *Modsætning* til allehaande Secter, umuelig kan undgaae, saa det Chaotiske i vor Stats-Kirke vilde netop være et uberegneligt Fortrin, naar kun ikke Folkets Samvittigheds-Frihed druknede i Præsternes, saa hver *Sogne-Præst* blev en *lille Pave*, og Menighederne, der dog umuelig kunde skifte Tro saa tit som Præst, blev enten aldeles ligegyldige eller et Rov for alskens Sværmeri. *Løses* derfor blot *Sogne-Baandet*, da vil Præsternes fri Stilling gjøre, at baade blive alle Folkets religiøse Anskuelser repræsenterede i Stats-Kirken, og træde i Vexel-Virkning under de allergunstigste Omstændigheder, da den eensartede

videnskabelige Dannelse hos Præsterne, og Disses lige afhængige og lovmæssige Forhold til Regieringen og Folket, vil, saavidt mueligt i denne Verden, forebygge, altsaa i høieste Grad formindske de farlige Følger af den religiøse Modsætning, der i *Forstands Tiden* umuelig kan forsvinde, uden i en Ligegyldighed for det Himmelske, der ligesaavel er Statens som Kirkens Pestilens.

En *fri Stats-Kirke* med en *fri Menighed*, det er da, hvad jeg inderlig ønsker mit Fæderne-Land, ja, hvad jeg er vis paa, vil mægtig bidrage til, paa den ene Side at bevare det for de voldsomme Rystelser, der true Christenheden, og paa den Anden at fremme en høi og vidtudstrakt, men rolig, historisk fremskridende Oplysning og Videnskabelighed, saa *Europa* skal nødes til at be3kiende, der er dog noget "ægte Dansk" som fortjener Alles Bifald og maa misundes, hvor det ei kan efterlignes! Meget mueligt, at en saadan Stats-Kirke kun kan trives i Danmark, hvorfra der neppe engang ved Christendommens Indførelse høres Vaaben-Gny, og *opstaae* kunde den sikkert ikke andensteds paa Jorden, saa, naar ved Sogne-Baandets Løsning Krandsen er sat paa denne ny Bygning: *Glitner-Borgen*, hvor *Forsete* bygger og "jævner alle Trætter"; da maae vi, og de sildigste Slægter med os, beundre og taknemmelig tilbede det kiærlige Forsyn, der, som en kvindelig Norne, Skæbne-Dronningen, skiænkede Danmark Konger efter Folkets Hjerte, og i det store Øieblik, da Folke-Aanden svævede mellem Liv og Død, en *Jubel-Drot*, saa fredegod, at selv de haardeste Kæmper, som havde hvilet under Danmarks Hjerte, ei kunde see Ham i Øiet, uden at de svungne Sværd foer i Balgen, medens Han med "Rettens Sværd", som giver Alle Nok, overhuggede den Knude, der aldrig havde forbundet *Hjerter*, men spændte nu modsatte Aander i Bælte til Lande-Sorg og fælles Undergang!

Den fri Stats-Kirke.

Skiøndt jeg hverken kan nægte mig selv eller mine Aands-Frænder den Glæde at høre, hvad Danmarks Genius hvisker, naar vi lytte, og nynner om det Lands Lyksalighed, hvor selv de hedeste aandelige Kampe, skiøndt ærlig meente, dog kun er Ridder-34Spil og Valhals-Dyster, som endes uden Blods-Udgydelse og forstyrrer ikke Freden, hvor Valkyrierne have skudt deres Vaaben-Hamm, og gaae for Borde som heltekiære men dog ømme Dannekvinder; skiøndt jeg ei kan lægge Dølgemaal paa Dannefæ, som tilhører Kongen og fryder Folket, saa maa jeg dog huske, der kunde ikke times *den fri Stats-Kirke* noget Værrer, end at agtes for et Blænd-Værk af Indbildnings-Kraften, deiligt at betragte, men kun til i Muelighedernes Rige, og jeg maa derfor bede Alle mindes, at "*den fri Stats-Kirke*" det er ikke noget Ideal, men en *Virkelighed midt iblandt os*, den har vi haft i et *halvt Aarhundrede*, vel ikke med "Sort paa Hvidt", men hvad der er usigelig langt mere "i Gierning og Sandhed", saa Spørgsmaalet er ingeniunde om at oprette men om at *ophæve* eller *stadfæste* den! Om Man da end ansaae den for en stor Ulykke, maatte Man dog ved Ophævelsen betænke, om Man ei gjorde Ondt værre, og jeg har viist, den lader sig ikke ophæve, uden Man beslutter sig til enten at bandlyse Fæderne-Troen *eller* at tvinge alle Præster til baade ved Naade-Midlerne nøie at følge vor gamle Alter-Bog og at undervise Ungdommen efter Luthers Catechismus, og da Man neppe enten vil det Første eller kan det Andet, saa vil Ormens Vei i Tanke-Riget her føre os til samme Maal som Fuglens, naar vi kun følge den som *ærlige Folk*. Dog, der er en Middel-Vei mellem Tankens Flugt og Dens Kryben paa alle Fire eller Fem, og det er den *menneskelige Gang*, med aabne Øine for 35det Vidunder, vi selv er, og for den lange Erfarings umistænkelige Vidnesbyrd, kort sagt: den *verdens-historiske Vei*, og følge vi den til vor fri Stats-Kirke, da skal vi sikkert ikke fristes til at ønske *Friheden afskaffet*, men tvertimod ønske den *udvidet*, først og fremmerst til *alle Dannemænd*, af den simple Grund, at de Læge har ligesaavel en Sjæl som de Lærde, og tit en meget *ømmere Samvittighed*, og dernæst for Præsterne saa rundelig, som de med Føie kan ønske og Regieringen med Viisdom bevilge.

Vi har før bemærket, at baade i *Grækenland* og *Rom* tabde Folke-Troen i Forstands- eller Oplysnings-Tiden hele sin gavnlige Indflydelse paa det Borgerlige Selskab, saa Templerne blev kun staaende som Bauta-Stene paa Troens Grav, og Præsterne var kun omvandrende Ægyptiske Mumier, beskrevne fra Øverst til Nederst med Hieroglypher, de ei selv kunde læse, alt som de Reisende fortælle os, det endnu er i *China*. Der var imidlertid dog i Old-Tiden een lille Krog, hvor *Kirken* netop i *Forstands-Tiden* fik sin mærkværdigste Historie, og hvor Folke-Troen, endnu da Templet gik op i Luer, vidunderlig begeistrede Folket, og det var, som Man veed, *Jødeland*, saa der maa vi udentvivi kunne lære at kiende Betingelserne for Troens og Kirkens levende Virksomhed i *Forstands-Tiden*. Og hvad enten vi nu raadføre os med "de fire Evangelister" eller med "Josephus", da mærke vi strax, at der efter Udlændigheden har 36udviklet sig en *Frihed i Stats-Kirken*, der i Romer-Tiden gik saa vidt, at *de ypperste Præster* var sædvanlig *Saducæer*, altsaa Folk, der frit bekiendte, de troede hverken "Aand eller Engel eller Dødes Opstandelse" og havde et ganske eget Begreb om den *Hellige Skrifts* Kanon, som de indskrænkede til Pentateuchen eller Mose-Bogen, medens der mellem dem og deres Antipoder "*Pharisæerne*," var saamange Mellemlædd, at de Lærde tvistes selv om *Secternes Antal*, end sig da om deres Meninger. Under *denne Kirkelige Forfatning* var det *Jesus* opstod og "de *Galilæiske Fiskere*" prædikede *Evangelium*, og det er soleklart, at dette slet ikke kunde skedt i en Stats-Kirke som den *Engelske*, eller som *Vores* i det *Syttende Aarhundrede*, thi *Jesu Taler* til de ypperste Præster og Skrift-Kloge vilde der været de mest *ærerørige Injurier*, og saavel hans som hans Disciplers Prædiken i *Kirkerne* et *fanatisk* Indgreb i Præsternes udelukkende Privilegium.

Vi anmærke ingenlunde dette, for dermed at sige, der skal være *ligesaa frit* i vor Stats-Kirke, som i den *Ebraiske*, thi *hvilken Friheds-Grad* der til Tid og Sted skal være nyttig, altsaa ønskelig, beroer aabenbar paa Folkets Udviklings-Trin og andre Omstændigheder; men det er ligefuldt saare mærkværdigt, da det heraf blandt Andet er soleklart, at *den Kirke-Tvang*, under hvilken den *Christne Religjon umuelig kunde opkommet*, kan ligesaa umuelig være *i dens Aand*, 37og at naar Man paa *Christi Vegne* protesterer mod Sogne-Baadets Løsning, paa Grund af at Friheden *maaskee* tilsidst kunde gaae saavidt, at "Handværks-Folk" vilde føre Ordet i Kirken, saavidt altsaa, som den maatte gaae, naar "*Jesus og hans Apostler*" skulde komme til Orde, da gjør Man sig kun latterlig!

Gaae vi nu hjem til vort Norden med denne Oplysning og betragte vort Kirke-Væsen, fordem og nu, da møde vi, ved vor sikkre Histories Begyndelse, hvad vi nu kalde "Fæderne-Troen", som en fremmed Giæst, der fra *Jødelands* fri Stats-Kirke havde traadt mange mødige Fjed over Bjerge og Dale, giennem "Ilden og Vandet", før den naaede saa høit i Nord, med et Sende-Bud fra Christi Statholder i Rom, eller, som vi med Troen, pegende paa "Nordens Apostel", trøstig kan sige: fra "Kongen selv i det Høie". Danmark fik imidlertid herved ingen Stats-Kirke, men indlemmedes kun i den store "Kirke-Stat", der underlig havde dannet sig efter det Mosaiske Forbillede mellem Skyther og Barbarer, og saalænge *Middel-Alderen* varede, kunde det ei anderledes være; thi ligesom i Old-Tiden Kirken er Statens *Fader*, er det i *Middel-Alderen* dens "hellige Moder", ingenlunde paa Slump, men fordi *Troen* i *Indbildnings-Kraftens* og *Følelsens* Regierings-Tid har hele sin Indflydelse *igennem dem*.

Med *Reformationen* skulde det nu vel have blevet anderledes, thi med den kom unægtelig 38*Forstanden* til Regieringen i Troens Rige, og paa en Maade fik vi virkelig en *Stats-Kirke*, men dog kun med Hensyn paa *Paven i Rom*, ingenlunde med Hensyn paa Christus og Aanden, thi hos os varede *Middel-Alderen* endnu, saa i vor Stats-Kirke betragtedes *Morten Luther* længe som en mageløs god Tydsk Pave, der rev den slemme Romerske af Pinden, stækkede Vingerne paa Bisperne, gav de dovne Munke Reise-Pas, gav Bibelen fri, bragde Moders-Maalet igien i Agt og Ære, og indviede en ny høi og velærværdig Geistlighed, som lagde sig efter Boglig Konst og gode Sæder, læste baade Store og Smaa ærlig deres Text, og forkyndte "Evangelium" saa kiønt og klart, at man kunde føle, Ens Sjæl havde Trøst deraf og maatte istemme den lifligste Lov-Sang, man havde lært!

Og nu selv hvad jeg ikke saa ilde har kaldt de tre store Mirakler i det Syttende Aarhundrede: *Danske Lov*, *Alter-Bogen* og den *Kingoske Psalme-Bog*, som unægtelig gjorde vor Stats-Kirke kiendelig fra Andres, selv de smage dog endnu langt meer ad *Middel-Alderen* end ad *Nyaars-Tiden*, og deri ligger netop det Mirakuløse ved de Bøger, som ikke lader sig eftergjøre, nu da vi aabenbar ligesaavel i Kirkelig som i Agerlig Hen seende er "udsiftede af Fælledskabet". Naar vi nemlig studse over, at vore Mirakler "med Pen og Blæk" immer falde i det Smaa, eller rettere mislykkes bestandig, saa vi adskille hvad vi dermed tænkte uopløselig at forbinde, da kommer det vist nok af, at vi ikke lægge noksom Vægt paa den Grund-Sandhed at "Folk skabe Bøger og Bøger ei Folk"; men ligesom ingen bedre end vi 39*Skrivere* af Profession veed, hvilken tilløkkende Tanke det er, med sin Pen at omskabe Verden for et Aarhundrede eller To, saa har virkelig Fortidens berømte Bøger i den Henseende noget meget Skuffende, indtil man opdager det Kneb, de Gamle betjende dem af for at faae deres Bøger til at gjøre Mirakler. De brugde nemlig det uskyldige Kneb kun at skrive op hvad der allerede længe havde været i Kraft, kun at stemple hvad der gjaldt, hvorved det naturligviis blev alle Mand vitterligt og gik senere af Mode, saa det Slags Mirakler i det Syttende Aarhundrede nytter os aabenbar slet ikke i det Nittende, uden forsaavidt de maatte have gjort det mueligt, at nye Mirakler kan skee hos os, og dertil hører først og fremmerst at vi ikke misforstaae dem, som om de *virkede hvad de kun viiste*. Naar vi derimod opdage, at *Alter-Bogen* og *Psalme-Bogen*, ligesaavelsom *Lands-Loven*, egenlig kun vise os, hvad der havde levet i Folket og giældt i Landet, deels fra Reformationen af og deels fra Arilds-Tid, da vil det kanskee nok forundre os, at Saameget deraf endnu levende tiltaler en stor Deel af Folket, men aldrig vil det falde os ind paa fri Haand at skabe Side-Stykker til saadanne Bøger, som aabenbar have gjort sig selv. Hvad "*Danske Lov*" angaaer, da veed vore *historiske* Jurister langt bedre end jeg, hvor Broder-Parten af den har hjemme, men da jeg rimeligviis veed lidt bedre Beskeed end de med *Alter-Bogen* og *Psalmerne*, maa jeg ikke fortie, at det *eneste* Nyt jeg har kunnet opdage i *Alter-Bogen*, er Til40talen til Communicanterne, thi *Collecterne* findes alt i *Palladii* Alter-Bog og saavel Forskriften for *Brude-Vielse* som for *Barne-Daab* er *Morten Luthers*. *Kingos Psalmer* derimod er vist nok noget Nyt, men dog kun ligesom *Iliaden* og *Odysseen* var noget Nyt hos Grækerne, da de først kom i Folke-Munde, altsaa de Danske Christnes egen Anskuelse af Troen og Bibel-Historien, som slap ud giennem *Thomas Kingo* og toges af Danske Christne for hvad den var, og dog er det høistmærkværdigt, at *den Psalme-Bog*, *Kingo* og hans gode Venner selv havde gjort, lod sig ikke indføre, saa i den "forordnede ny Kirke-Psalme-Bog" var Kingos Psalmer kun en Tilgift til de gamle "aandelige" Viser, som endog tildeels før Reformationen var i Folke-Munde.

Kom der altsaa en Tid i det Attende Aarhundrede, da *Alter-Bogen* og *Psalme-Bogen* syndes en Deel af Folket og Præsterne ligesaa forældede, som vore Jurister fandt *Danske Lov*, da var det aabenbar endnu langt umuligere at sætte nye *Tilsvarende* i deres Sted, end Juristerne har fundet det at bringe en ny kvemmelig "Lov-Bog" istand; thi der er jo Intet, *Forstanden*, naar den faaer Herredømmet, gjør Folk saa uenige om, som Gienstandene for "*Troen* og *Smagen*", ja den Gamle Historie lærer os, at sædvanlig bliver i *Forstands-Tiden* Troen saa ubetydelig og *Smagen* saa upoetisk, at Kirken er tilovers og *Psalmen* til Latter. Vi har seet, at det eneste gamle Folk, der i *Forstands-Tiden* blev ved at søge Kirken, dog ingenlunde kunde 41forliges om *Troen*

og *Skriften*, og Reformations-Historien viser os, at *Tydskere* og *Engelskmænd* kunde det ligesaa lidt, saa vi Nord-Boer maatte være en unaturlig Undtagelse fra alle andre Mennesker, hvis vi i Forstands-Tiden kunde lægge mindste Vægt paa Troen, uden enten, som Tydskere og Engelsk-Mænd, at slaaes derom, til Man skildte os ad, eller, som Ebræerne, at *læmpe os* efter hinanden. Kort sagt: vi maatte paa det Vidunderligste svaret til Navnet "die dumme Dänen", hvis *Reformationen* hos os kunde bestaaet i, at vi fik en *ny Alter-Bog*, *Psalme-Bog* og *Lære-Bog*, der fulgdes bogstavelig som i Middel-Alderen.

Nu er det vel sandt nok, at ikke vi, men Tydskerne har "opfundet Krudtet", men hvor mageløst et Middel Krudtet end er til at *opløse* og *adskille*, kan vi dog nok have ligesaa god Forstand som dets Opfindere paa hvad der aandelig *forbinder* og *forener*, thi det er ligesaa lidt et Penne-Strøg som et Skud Krudt, og Efter-Slægten vil sikkert finde, at den Danske Kirke-Reformation er priisværdig, undtagen i de Mis-Greb, Tydskerne Exempel forledte til. Biskop *Balle* var nemlig, med al sin Orthodoxi, en udmærket forligelig Mand, der gjerne undte Præsterne al den Frihed, Regieringen vilde, og Folket, sin *Samvittigheds-Frihed uskadt*, kunde taale, saa naar han desuagtet skrev en *ny Lære-Bog*, udgav en *ny Psalme-Bog* og foreslog en *ny Alter-Bog* til almindelig Indførelse, da viser det kun, at hans Hoved var 42Tydsk, skiøndt hans Hjerte var Dansk, og at Regieringen lod hans "Lære-Bog" omtrent skiøtte sig selv, overlod det til "Menighederne", om de vilde bruge hans "Psalme-Bog", og oversaae aldeles hans "Alter-Bog", mens Den kiendelig skiønnede paa hans Iver for Fæderne-Troen, forbundet med den største Mildhed mod Heterodoxerne, det er den største Lov-Tale for Kirkens Bestyrelse under nærværende Omstændigheder.

Hvad nemlig Fæderne-Troen angaaer, da maae vi altid huske, at, trods dette velerhvervede Navn, er den dog oprindelig "en fremmed Giæst", der misbrugde Giæste-Retten og lønnede det giæstmildeste Folk under Solen med Utak, om den vilde *aandelig beherske* os et Øieblik længere end vi ønske det selv, eller forlange det mindste mere Raade-Rum iblandt os, end dens Venner har *Ret* til at give den, og medens det vilde være ligesaa *udansk* som ugudeligt enten at gjøre denne Fæderne-Landets tusindaarige Giæste-Ven fredløs, eller kvæle ham under falske Kiær-Tegn, da vilde det paa den anden Side være ligesaa *uchristeligt* som uretfærdigt, at nøde Læg eller Lærd til at hykle for en Tro, de ei godvillig hylde, og fortie deres modsatte eller dog afvigende Overbeviisning om *aandelige* og *evige* Ting. Umueligheden af i Længden at sætte en saadan Samvittigheds-Tvang igiennem bliver ogsaa indlysende, naar vi betænke, at ligesom alle de Philosophiske Secter i Grækenland var Forstands-Produktet af Grækernes oprindelige Anskuelse, saaledes vil i Norden alle de Meninger, der afvige fra den 43Christne Tro, være Forstands-Produktet af Anskuelser hos vore Hedenske Fædre, og kan da umelig blive magtesløse i Fæderne-Landet, med mindre de tilsvarende Slægter aandelig uddøe. Nu har vist nok Erfaringen viist, og vil sikkert endnu klarere bevise, at "den fremmede Giæsts" gode Venner herinde ingenlunde, som Man havde spaaet, uddøde med Biskop *Balle*, men at Nogle af dem kun trængde til at giennemgaae den Skiærs-Ild, der prøver Ungdoms Venskab, og Andre til at voxte fra den Vugge, fromme Mødre havde sjunget for hvad aldrig glemmes; men Erfaringen har dog ogsaa tilstrækkelig beviist, at vore Lands-Mænd er ingenlunde Alle "Giæstens" gode Venner, saa det var taabeligt at tænke, Heterodoxerne skulde uddøe enten med Stifts-Provst *Clausen*, eller Nogen, vi kan nævne. Naar altsaa Regieringen ikke vil, at Folket her skal adsplittes i Secter, som i Tydskland og England, men vil ligefuldt unde baade Fæderne-Troens Tilhængere og de Philosophiske Skoler Religjøs- og Samvittigheds-Frihed, da er der aabenbar intet andet Middel, end at gjøre *Stats-Kirken* rummelig nok selv for modsatte Syns-Maader, og det kan umelig skee med almindelig giældende *Lære-Bøger*, *Alter-Bøger* og *Psalme-Bøger*, som enten maae have de Dygtigste af alle Partier, eller dog af Alle, paa eet nær, imod sig, men kun, som den Danske Regiering standhaftig har prøvet, ved at lade alle disse Ting saa frie, som mueligt, og, hvad der hidtil uheldigviis undgik Opmærksomheden: *løse Sogne-Baandet*.

44Men er dette nu den eneste Maade, hvorpaa den nødvendigste Samvittigheds-Frihed kan finde Sted, uden Stats-Kirkens Opløsning, saa tør jeg ogsaa sige, det er den eneste Maade, hvorpaa en *Stats-Kirke*, selv naar Udgangen deraf er saa fri som i England, kan beholde Folkets yndest og være Staten gavnlig.

Naar vi saaledes upartisk betragte vor Stats-Kirke i Midten af forrige Aarhundrede, da alle Præster bogstavelig fulgde Alt "hvad skrevet stod" i Ritualet, Alter-Bogen og Pontoppidans Forklaring, da maae vi tilstaae, det er ikke noget lysteligt Syn; thi Landsby-Præsten (uden Sammenligning den vigtigste for Staten) var meget almindelig en Bussemand for Bønderne, med hvem de bogstavelig kiøs deres uartige Børn, og for honette Folk var han "Guds Ord fra Landet", tit en meget skikkelig Mand, men gjerne "stiverlig" i alle Maader, Prædikenerne var sædvanlig baade i store Stæder og paa Landet lange og kiedsommelige, Guds-Tjenesten søvnig, og lærde Folk temmelig enige om at kalde Stats-Kirken "et *nødvendigt Onde*". Ligger Grunden hertil maa skee blot deri, at de fleste af Præsterne var i *Grunden* hverken Lutheraner eller Calvinister, Hallenser eller Hernhuter, og at de Oplyste, som med Holberg savnede Religjøs-Frihed, deels hadede og deels foragtede den Stats-Kirke, der stod deres Frihed i Veien, og gienlød af en Tro, Man for det Meste godt kunde høre, Præsten havde lært udenad med sin Præken? Vistnok saare vægtige Grunde, som maae tages i Betragtning, og Man maa heller 45ikke glemme, det er forgjæves i *Forstands-Tiden* enten hos Lærd eller Læg at vente den høie Betragtning af Kirken eller den dybe Følelse af dens Uundværlighed, der paa tidligere Trin har fundet Sted; men selv hvad der med Rette skal kaldes et "nødvendigt Onde" maa dog aabenbar forebygge noget *Værre*, og en *Stats-Kirke*, der kun kaldes et stort Gode af dem, den giver "Leve-Brød" og ansees af de Oplyste for at staae i Veien for noget *Bedre*, den Kirke maatte Stats-Manden kalde et unødvendigt og farligt *Onde*, som der snarest mueligt maatte raades Bod paa, og vidste vi det ellers ikke,

maatte Englands ravende Stats-Kirke kunne lære os, at der i *Forstands-Tiden* slet ikke behøves Andet end en foreskrevet *Liturgi, Lære-Form* og *Psalme-Bog*, for at gjøre Stats-Kirken til et saadant Onde. I England har der nemlig, som Man veed, giennem hele det forrige Aarhundrede været saa stor *Religjons-Frihed* udenfor Stats-Kirken, at Man bør formode, der blev ikke Mange i den, som havde Noget mod Fæderne-Troen, men vi veed ogsaa, en stor Deel gik ud *blot for Liturgiens Skyld*, og at *den*, tilligemed de 39 Artikler og Davids Psalmer, maa have hvilet tungt paa dem der blev, er klart af den Dødhed, der stikker saa besynderlig af mod den raske Driftighed trindt omkring, at den maa kaldes unaturlig, og det saameget mere, som den *Engelske Forstand er langt fra at være kirkefiendsk*. Man tænke kun ikke, det kommer af, at den Engelske Liturgi, Sang og Lære-Form er 46reent urimelige, thi de er intet mindre for Folk med Fæderne-Troen, og for Engelsk-Mænd er de netop det Samme, som Alter-Bogen, de gamle Psalmer og den Augsburgske Confession for os: Mester-Stykker fra forud Tid, som vi nok lade være at eftergiøre end sige at overtræffe, da vi har langt mindre Følelse for det Væsenlige og Almindelige, og langt mere *Forkiærlighed* for vor "*individuelle*" Syns-Maade og for "*vore egne Æg*" end de Gamle. Nei, i *denne vores Forskjellighed* fra de forrige Slægter, i vores "*Forstandighed*" med alle dens *Dyder og Lyder*, med Trangen til Frem-Skridt og Afvexling, og Foranderligheden baade til det Bedre og det Værre, deri ligger det *naturlig og nødvendigt*, ikke blot at Endeel af os aabenbar forkaster og bestrider Fæderne-Troen, *især* naar Man vil *paatvinge* os den, men ogsaa, at skjøndt vi beholde den, og kan endnu langt mindre finde os i *hinandens* Noder- og Lære-Former end i de *Gamles*, saa finde vi os dog ogsaa ubehagelig indskrænkede og trykkede af disse, *især* naar vi er *bundne* til dem. Dette lader sig slet ikke ved nogen Konst eller Kraft forandre, thi vi kan ligesaalidt *virkelig* komme *bag ved* vor Tids-Alder, som Fædrene kunde komme *forud* for deres, og tænkte Man at gjøre Alle tilpas ved at binde til Noget, som Ingen kunde have synderligt at indvende imod, fordi det var aldeles svævende og ubestemt, da vilde det netop pine, om ikke Sjælen ud af Livet, saa dog, hvad her er det Samme, *Livet ud af Sjælen* paa os, og det 47blev Statens egen Skyld, at Præsterne var Føde-Nød og Stats-Kirken til Spot for de Letsindige og til Ærgrelse for de Alvorlige, der betænkte baade hvad den kostede og hvad den forspildte. – Selv i England, hvor dog *Canonicater* og *Bispe-Stole* lokke, synes i det sidste Aarhundrede kun *enkelte gode Hoveder* at have ligesom forvildet sig ind mellem de *fungerende* Præster, og selv *deres* udmærkede Evner sporer Man snarere ethvert andet Sted end i Kirken, hvor Alt er afcirklet, afveiet og afmaalt, og hvad Under da, at det gik ligedan hos os, i forrige Aarhundrede, saalænge *Ritual* og *Alter-Bog* og *Pontoppidans Forklaring* var de *døde Ting*, til hvis Tjeneste alle Præsters *Liv* skulde indvies, ja, paa hvis Alter det skulde opoffres. *Pontoppidans Forklaring* maae vi især lægge Mærke til, ingenlunde fordi jeg troer, den var værre at bindes til end *Balles Lærebog*, men især fordi vore Fædre *virkelig* var *bundne* til Hiin og vi aldrig til Denne, og derhos fordi jeg ikke troer, Man nogensteds har været bundet til meer end en "*Catechismus*", undtagen hos os, saalænge "*Pontoppidans Forklaring*" herskede, thi den var, Gud skee Lov! baade den Første og den Sidste, og det var kun nogle faa gamle Præster, der betragtede *Balles Lærebog* med samme Øine og tog da naturligviis i Aanden deres Død over den. Før *Pontoppidans Forklaring* canoniseredes, kunde nemlig Præsterne dog vælge mellem alle de orthodoxe Forklaringer, eller selv skrive En, hvad unægtelig hjælper til at oplive *Underviisningen*, men nu var de *bundne* og det ovenikøbet til en noget *pietistisk* Bog, som Mange af dem langt heller vilde prædiket *imod*, og det var unægtelig fortvivlet, saa det var intet Under, de Dygtige skyede Præste-Kjolen eller bar den mismodig og sukkende.

Men, vil Man sagtens spørge: blev da Præsterne bedre, eller Kirkerne livligere og Stats-Kirken gavnligere, da Man saae igjennem Fingre med hardtad uindskrænket Frihed?

Man maa jo vel betænke sig lidt, før Man tør svare "*Ja*", men naar vi sammenfatte *hele Friheds-Tiden*, som vi jo maae, svarer jeg dog uden alle Betæneligheder det bestemteste "*Ja*", den Danske Stats-Kirke var 1833 livligere, rigere paa Præster, som med Liv og Alvor forrettede deres Embede, altsaa gavnligere for Staten end 1783, og dog havde Man først Ret til at kræve kiendelig Forbedring, naar i en Menneske-Alder *Sogne-Baandet* tillige havde været *løst* og de *Eder* afskaffede eller formildede, som vist nok hverken *afskrække* eller *besvære* de Samvittighedsløse, de Dorske og Letsindige, men har altid en af disse Virkninger paa de Alvorlige og Samvittighedsfulde, som ikke ret kan rime dem med deres Overbeviisning. Jeg siger det Sidste saameget frimodigere, som jeg selv var en af de faa i denne Henseende Lykkelige, som med fuld Overbeviisning kunde gjøre *Præste-Eden*, saa mig skadede den kun, for saavidt jeg tog den alvorligere, end Regieringen og Dom-Stolene fandt svarende til den bestaaende Frihed, men ogsaa det var 49dog Skade, saa den første Forbedring, *Ritualet* trænger til, er, efter min Overbeviisning, at *Præste-Eden forandres* til et *Dansk Løfte* om at forrette Sacramenterne "*med Indstiftelsens Ord*", og at lære efter den *Hellige Skrift* og at pryde Lærdommen med Tugt og gode Sæder. Dette er en Forpligtelse, hvorfor kun de, Staten har Skam og Ulykke af, kan drages til Ansvar, og det kan, efter mange Aarhundreders Erfaring og Videnskabelighedens nærværende Beskaffenhed, neppe kaldes et Baand for nogen alvorlig, skikkelig, og velstuderet Mand. Jeg siger med Flid "*neppe*", thi hos os veed jeg ingen Præst, som har vægret eller engang krympet sig ved at bruge "*Indstiftelsens Ord*" ved Daaben og Nadveren, men *Kvækere* f. Ex. kunde jo rigtig nok ikke gjøre det Løfte, uden med den udtrykkelige Forbeholdenhed, heller, om de vilde, *slet ikke* at forrette Sacramenterne, Noget, der i en fri Stats-Kirke uden *Sogne-Baand* vilde, som en sjelden Undtagelse, nok kunne taales, da derimod en Forrettelse af de Christnes Sacra menter *uden* Indstiftelses-Ordene er en Haan og Fordreielse, der ei kan finde Sted i en Stats-Kirke, Fæderne-Troens Tilhængere skal betragte uden Afsky.

Dog, ligesom jeg bestandig maa gjentage, at uden *Sogne-Baandets Løsning* vil Præsternes Frihed

ødelægge Stats-Kirken, enten ved at uddrive eller udrydde Fæderne-Troens Tilhængere, uden hvilke den vilde blive det daarligste Skuespil-Huus i Landet, saaledes maa jeg ogsaa tilføie, at 50skal Stats-Kirken finde Yndest for Folkets Øine, som, da den ene er til for *Folkets Skyld*, immer bliver *Hoved-Sagen*, da maa *Psalme-Tvangen* paa en eller anden Maade hæves; thi den har bidraget uberegnelig til at formindske Kirke-Gangen og gjøre Guds-Tjenesten kiedsommelig, især paa Øerne, hvor man elsker Sang, og varer den ved, vil den med Nødvendighed frembringe saamange *Privat-Forsamlinger*, at Kirken bliver tilovers, hvor den især kunde gjøre Nytte. Talen er naturligviis ikke om en ny Psalme-Bog, thi vi har havt *to nye Psalme-Bøger* i et halvt Aarhundrede, og Gud bevare os fra den Tredie, om jeg saa selv fik Lov til at gjøre den, naar Samtid og Efter-Slægt skulde *bindes* til den, nei, Talen er om en Maade, hvorpaa *Kirke-Giængerne* kunde komme til at synge deres *Liv-Psalmer*. Dette er nu vel ikke saa let en Opgave, da det i en Stats-Kirke, hvor en vis Stivhed, for Ordens Skyld, er nødvendig, ikke *umiddelbar* kan blive *Kirke-Giængerne*, der vælge Psalmer, men maa blive Præsterne, og, hvor daarlig deres Smag har repræsenteret Kirke-Giængerne, er den Balliske Psalme-Bogs Indførelse paa Øerne et sørgeligt Vidnesbyrd om. Imidlertid vil *Sogne-Baandets Løsning*, uden hvilken Stats-Kirken, efter min Overbeviisning, maa gaae til Grunde, ogsaa her gjøre sin Nytte; thi det er en nødvendig Følge af frie Forhold, at Man paa begge Sider lærer for sin egen Skyld at læmpe sig efter hinanden, og Knuden vil da blot være, *hvormegen Frihed* der kan indrømmes Præsterne at dele med deres Tilhørere.

Er det nu Statens Interesse, at alle de religiøse Anskuelser hos Folket, som kan forliges med Borgerlig Orden og gode Sæder, kan finde sig repræsenterede og levende tiltalte i Stats-Kirken, da kan den umuelig have Noget imod at *Folket*, saavidt det paa en ordenlig Maade lader sig gjøre, faaer Lov til at følge *sin Smag* for saadanne Psalmer, hvis Forligelighed med den Hellige Skrift, i al Tugt og Ærbarhed, *Præsterne*, hver i sin Kreds, indestaae for, saa den største Hindring for en udstrakt Frihed ligger maaskee i *Vaisenhusets Privilegium*. Faaer imidlertid den *Danske Regiering* kun Øie paa Sagens Vigtighed, der virkelig hos os er langt større end Man enten i *Tydskland* eller *England* kan fatte, da er der jo intet Spørgsmaal om, at dette Privilegium gaaer samme Vei, som alle de andre Levninger fra Middel-Alderen, der stred mod Tidens Tarv, og det Privilegium har iblandt Andet skaffet os saamange ærgerlige Tryk-Feil i Bøger der mindst kan taale dem, at det vilde være til stort Gavn om det kunde ophøre. Dog, hvad der som ingen Ting lod sig gjøre, og vilde dog kanskee udrette store Ting, var, i det Man *løste Sogne-Baandet*, at tillade enhver Præst, indtil Videre, at bruge et *Tillæg* til Psalme-Bogen, for hvis Uskyldighed han turde indestaae, ligesom det jo saaledes er tilladt at bruge Cantater ved Høitiderne og egne Sange ved Bryllupper, Lig-Begjænsjgelser og Deslige. Herved vilde i det Mindste Præsterne med Fæderne-Troen blive istand til at opfylde et ligesaa billigt som varmt Ønske hos deres Tilhørere: atter i Samfund at synge deres gamle folkelige Liv-Psalmer, som de, ved den poetiske Uforstandighed og skjæve Betragtning af Psalmens Hensigt i Halvfemtserne, nu er berøvede. Skulde f. Ex. *Færingerne*, som endnu ved Gilder og Samkvem synge deres gamle Kæmpe-Viser, deristeden bruge en Samling af "*Selskabs-Sange*" fra *Halvfemtserne*, da er det sikkert, de listede sig bort eller sov ind, men nu forholder den ny Psalme-Bog sig netop saaledes til den Gamle, og, selv *Sællandsfar*, har jeg anstillet saamange Forsøg med mine Lands-Mænd, baade Unge og Gamle, at jeg tør sige frit: vil Man have dem til at gaae i Kirke med Lyst, maa Man give dem deres *Liv-Psalmer* igien, som det jo ogsaa var stor Synd, de skulde miste, blot fordi de ærede Biskop *Balle*, var mere godtroende og havde mindre Energi end *Jyder* og *Nordmænd*, til med den "Kongelige Frihed" at afværge Præsternes Paatrængenhed. *Jyder* og *Nordmænd*! Ja, maa ikke en *Sællandsfar*, som jeg, nok blive vemodig stemt ved den Tanke, at *Jyder* og *Nordmænd*, de kan synge "O salig Paaske-Dag" og "Som den gyldne Soel frembryder", men *Kingos* og *mine* nærmeste Frænder de maa nøies med at synge, hvad hverken han eller jeg gad læst! Da der imidlertid trindt i Dannemark ogsaa gives Kredse, hvor *Kingos* Psalmer forekomme ligesaa platte og smagløse, som de forekomme os høie og smageløse, saa fordrer Billighed, at hvor *Kingos* Psalme-Bog er *vedblevet*, Præsterne ogsaa fik Lov til at bruge et *Tillæg*, hvad, naar *Sogne-Baandet* først er løst, Ingen har Ret til at klage over.

Vist nok gives der endnu mange Smaa-Ting, der kunde bidrage til at udbygge og pryde den Danske Stats-Kirke, saa den ret øiensynlig blev, hvad vor Regjering aabenbar har stilet efter at gjøre den til: et *Mønster* i sit Slags, et Mønster nemlig paa den Upartiskhed i Troes-Sager, Frihed for Samvittighederne, Blottelse for alle de baade *aandelige* og verdslige Privilegier, som i Forstands-Tiden maa gjøre en Stats-Kirke ligesaa unyttig som forhadt i Landet; men Rom blev ikke bygt paa een Dag, og det har ligefra Heden-Old været saa stor en Lykke for Danmark, at alt Vigtigt gik i Lang-Drag, at jeg ikke engang turde ønske noget Hast-Værk med hvad jeg anseer for klogt og gavnligt, naar det ikke, som *Sogne-Baandets Løsning* og *lidt Psalme-Frihed*, var øiebliklig nødvendigt, for at Giæringen kan beroliges til en stille, velgjørende Udvikling af den ny kirkelige Skikkelse, der er Tidens Tarv og Folkets Trang! Det er *ikke raske* Frem-Skridt, jeg ønsker, men det er enhver Krebs-Gang, jeg *gruer* for, og al *Fortvivlelse*, mit Hjerte bløder ved, og jeg tør derfor sige, at om end *Pluraliteten* af Danmarks Præster, af den underlige *Pave-Lyst*, der seent forlader vor Stand, ønskede heller selv at *bindes* igien, end slippe deres *Sogne-Folk løs*, burde dog den klare Indsigt i den Ødelæggelsens Vederstyggelighed, deraf 54vilde følge, veie langt meer i Statens Vægtskaal end mange Præste-Stemmer, motiverede af blotte Fordomme eller af noget Værre!

Stats-Kirkens Uundværlighed.

Men, spørge mange Tusinde i vore Dage: til hvad Nytte er egenlig en Stats-Kirke, som dens billige Forsvarere selv indrømme, maa aldeles omskabes for ei at blive en Lande-Plage? At den forebygger *Secter*, er jo en Legende fra Middel-Alderen, som dens kloge Venner selv gjøre latterlig, ved at indrømme, det netop er en *herskende Kirke*, der *skaber alle Secterne*, som, saasnart den tænkes bort, taber al *Borgerlig Tilværelse*, saa i *Nord-Amerika* hører Man aldrig det ene Troes-Samfund beskyldt det Andet for at være en *Sect*, men hører dem Alle prise Samvit tigheds-Friheden! At en *Stats-Kirkes* Præster sædvanlig er *Mønstre* paa *Sædelighed*, medens *Kiætter-Præsterne* sædvanlig er fanatiske og ryggesløse, det er vist nok en gammel Historie af Stats-Kirkernes Præster, som Regieringerne tog for gode Vahre, men til Skade for dem viser Kirke-Historien netop det Modsatte. Sammenligner Man nemlig *de Ypperste Præster* i Jødeland med Jesus, hvem de dømde fra Livet, og med hans *Apostler*, som de hudstrøg, eller sammenligner Man den *Christne Kirkes* Bisper og Præster, mens den udraabdes for en Røver-Kule, og *efterat* den var blevet Romer-Rigets Allerhelligste, med Keiseren til Pontifex Maximus, da vilde 55dog nok enhver fornuftig Stat udbede sig "*Sect-Præsterne*", og selv *de Engelske Bisper* ønske sikkert, der var ligesaa gode Sæder i den høie Kirke som hos Kvækere, Methodister og Presbyterianer! Fornuften giver jo ogsaa, at *Præster*, som ikke lønnes eller handhæves af Staten, og maae ene takke den Anseelse, de staae i, som gudfrygtige Mænd og omhyggelige Sjæle-Sørgere, for Alt, de er for deres egen Skyld nødt til at gjøre meget mere for et *godt Skin* end *Stats-Præsterne*, og naar disse raabe at det er skammeligt "*Hykleri*", da maa den kloge Stats-Mand jo nødvendig svare: ja, hvad der bliver tilbage, saavel i som udenfor Stats-Kirken, naar Man *tager Skinnet bort*, det maa Hjerte-Kienderen vide og bedømme, men vi Stats-Mænd, som ei kan see Folk længer end i Tænderne, og kan slet ikke tage Villien i Gierningens Sted, vi maae udbede os "*det gode Skin*", medens det naturligviis skal være os inderlig kiært, om Resten svarer dertil, saa det er ægte Glands!

Denne Tiltale, der vistnok træder os langt spydigere imøde mellem de oplyste Dissenter i England, end mellem de temmelig vankundige Præste-Pinere her hiemme, men som dog derfor ingenlunde er mindre velgrundet, maae vi nødvendig forudsætte, naar vi skal gjøre Regnskab for den *virkelige Nytte* en Stats-Kirke kan gjøre i *Forstands-Tiden*, da det *i den* er en stor Forraadelse i Dag at bygge paa en Forudsætning, Man i Morgen, ved en lille Oplysning fra London eller Paris, seer, kun er en vrang Fordom. Selv paa den Tjeneste, en Stats-56Kirkes Præster kan gjøre ved at indskiærpe blind Lydighed mod Øvrigheden, maae vi ikke lægge for megen Vægt; thi deels gjør Præsterne i Almindelighed det ikke, *med mindre* Øvrigheden vil lade dem *herske* over Samvittighederne, og deels er den Tid allevegne omtrent forbi, da Præsterne kunde kuske Folk, ved at gjøre dem Helvede hedt. Vist nok vil *de* Præster, som virkelig har *Fæderne-Troen*, altid med Fynd indskiærpe deres Tilhørere *Lydigheden* mod al *lovlig* Øvrighed, som en *Samvittigheds-Sag*, men deels vil de endnu vissere gjøre det udenfor Stats-Kirken end inde i den, og deels maa Man huske, det *frugter* kun paa deres *Troes-Forvandte*, altsaa paa de Færreste, medens Mængden i vore Dage ingensteds vil vise mere Lydighed, end den enten nødes til, eller indseer, den i Grunden selv har Fordeel af.

Men her fremspringer dog netop den store *Trang*, enhver *Stat* i vore Dage har til en *Kirke*, hvori *Fæderne-Troen* bliver, med Lov til at virke frit hvad den kan og med Leilighed til at udvikle og udbrede en tilsvarende, for *Staten* usigelig *velgiørende*, *Oplysning*, og naar Man derfor i "*Halvfemtserne*" paastod, at skulde Præsterne være nødvendige, maatte det ene være for "*Skolens*" Skyld, da udtrykte Man sig meget rigtigere end Man selv vidste, og udviklede det kun flaut, fordi Man tænkte overfladelig, altsaa fordi Man selv trængde til at gaae i Skole. Man veed, at det Attende Aarhundredes Oplysning, som hos os endnu gjør Lykke, ei let paa hele Jorden kunde finde 57en vrangvilligere Lov-Taler end mig, men deri maa jeg dog nødvendig give den Ret, at enhver planmæssig Formørkelse i Forstands-Tiden er et *Konst-Værk*, Man faaer dobbelt Skam af, fordi det nødvendig mislykkes, og at Man i vore Dage, ved at forsømme Oplysningen, forsmaaer det eneste kraftige Middel til at forebygge de naturlige Følger af den *Selv-Klogskab* og *Selv-Raadighed*, Man umuelig kan udrydde og ved Magt-Sprog kun forbittrer. Disse Forstands-Tidens Natur-Feil, i Forbund med Overdaadighed, Vantro, og den af *disse Kilder* udspringende falske Oplysning, var det, som opløste Old-Tidens berømte Stater, og jo klarere det er, at alle Christenhedens Stater trues af de samme Farer, des ivrigere skulde Man unægtelig drive paa en *grundig Oplysning*, der viser, at Ingen vandt men Alle tabde ved Stats-Opløsningen, selv Tyve og Skielmer, fordi de blev for Mange om Hand-Værket og udtømde snart deres Hjelp-Kilder. En Oplysning, der gaaer Haand i Haand med *Stats-Religjonen*, er derfor virkelig ogsaa Noget, Man begynder at tænke paa selv i *England*, men een vigtig Oplysning synes Man netop ved denne Bestræbelse at fattes, den nemlig, at *Staten aldrig* har haft nogen Religjon og faaer heller ingen, fordi Staten kun er en Personification og ingen "*virkelig Person*", som Man dog allerførst maa være for at troe Noget end sige for at troes af Folket. *Stats-Religjon* er altsaa et *Konst-Ord*, hvis Tomhed Stats-Geistligheden kun har overseet, fordi Den i kirkelig Henseende altid confunderer Sta8ten med sig selv, og hvor nu Øvrigheden enten vil paatvinge Folket Stats-Geistlighedens saakaldte Religjon eller baade Læg og Lærd Sin, der vil *den* Oplysning at det er *ret*, neppe gjøre Lykke hos Folket, ei heller vil Historien nogensinde give *den* Oplysning at det er *klogt*, saa *den* Oplysning, der skal omstraale Stats-Religjonen, vil altid blive *upopulær* og *uhistorisk*, og ovenikiøbet, for at skjule Tomheden af hvad den skal omstraale, et reent *Blænd-Værk*. Meende Man derimod med "*Stats-Religjonen*" den "*Fæderne-Tro*", der i Middel-Alderen har været det Borgerlige Selskabs "*hellige Moder*" eller dog "*kiærlige Amme*", da er det vist nok meget sandt, at Christenhedens *Fæderne-Tro* har det store Fortrin for enhver Hedenskabets Folke-Tro, at den avler en *tilsvarende Oplysning*, som er Staten i Forstands-Tiden langt meer end Guld værd; men vil Staten drage Nytte af denne Oplysning, maa den netop paa *ingen Maade* stræbe at *paatvinge* Folket *Fæderne-Troen*, men lade den virke frit i sin

Kirke, ved Siden ad sine Modstandere, altsaa bære sig ad, som den *Danske Regiering* i det sidste halve Aarhundrede. Enhver Tvang gjør nemlig *Fæderne-Troen* upopulær og gjør den tillige uvirksom, fordi al Tvang i Troes-Sager strider imod *denne Troes Aand*, som skrevet staaer "hvor *Herrens Aand* er, der er *Frihed*", og enhver Tro forladt af sin Aand er et Dødning-Hoved, som kyser Børn men forbitter kun Mænd, saa, hvor inderlig end alle kloge Stats-Mænd maatte ønske *Fæderne-Troen* hele Folkets Hjerter, vil de dog indsee, at *Tvang* s9kun skiller den derved, og indskrænke sig til at *beskytte* den i *Stats-Kirken* mod sine Antipoder, som vil gjøre den fredløs. Men hvor dette skeer, som det er skeet hos os, saa *Troen* ansees *borgerlig* for en Bisag og *Oplysning* for *Hoved-Sagen* i *Stats-Kirken*, der vil ogsaa af *Fæderne-Troen* udvikle sig en *Oplysning*, ligesaa velgiørende og ærefuld for det *Borgerlige Selskab*, som den selvkloge og selvraadige *Oplysning*, efter alle Tidens Erfaring, er ødelæggende og derved vanærende, og denne *beskedne, historiske, Oplysning* vil i samme Grad, som *Fæderne-Troen* virkelig har været Folket kjær, virke formildende og forbedrende paa den Modsatte. *Fæderne-Troen* er nemlig, som Man veed, af *historisk* Natur og maa af sine historiske Virkninger hente alle Vidnesbyrdene for sin Ægthed og himmelske Herkomst, saa historisk *Oplysning* er i Forstands-Tiden ligesaa vel som det *Borgerlige Selskabs Alderdoms-Støtte*, og fælles Fordeel, veed Man nok, gjør, især i vor Tid, fastest Forbund. Naar derfor Staten, ved *borgerlig* at beskytte *Fæderne-Troens* Præster i sin Kirke, beholder dem til Venner, men ved *aandelig* at lade dem skiøtte sig selv, nøder dem til at være paa deres Post, da gjør den paa een Gang *Fæderne-Troen* og sig selv den største Tjeneste, og foranlediger en historisk *Oplysning*, hvis Grundighed vel beroer paa Folkets Anlæg og hvis *Borgerlige Nytte* voxer i samme Grad, som Staten hviler paa en god historisk Basis, men som dog altid vil være saare gavnlige. Det følte Man i *Danmark*, hvor Man fra Arilds-Tid har elsket Historien og har derfor af den kun alt Godt at venøte, og det er den dybere Grund, hvi den eneste *fri Stats-Kirke*, der fortjener dette Navn, er opstaaet her og behøver kun en Haands-Rækning til *Sogne-Baandets Løsning*, for at hæve sig til en *Glands*, den *Danske Regiering* skal glædes ved og Europa forundre sig over. Den historiske *Oplysning*, *Fæderne-Troen* vil udvikle, bliver nemlig ikke blot *folkehistorisk*, til Statens nærmeste Fornødenhed, men tillige *universalhistorisk*, til Troens eget Forsvar og den *Hellige Skrifts* *Oplysning*, og Man veed, at den *Hellige Skrift*, ved at være skrevet paa de To af Old-Tidens berømte Skrift-Sprog, og ved at være det store *Tvistens* Æble ei blot mellem Jøder og Christne, men ogsaa mellem *Fæderne-Troens* Præster og alle andre Skrift-Kloge i Christenheden, vil, saalænge *Fæderne-Troen* bliver i levende Vexel-Virkning med Verden, vedligeholde og fremme den *universelle Videnskabelighed*, der, indskrænket til Christenheden, gjør *Fæderne-Troen* uddødelig Ære, og er det Eneste, der kan føre til en grundig Forklaring af Verden og Mennesket.

I det derfor en Stat beskytter *Fæderne-Troens* Præster ved Siden ad allehaande andre Skrift-Kloge, da sørger den paa een Gang saa godt som mueligt for en Staten gavnlige, ja uundværlige, Folkeoplysning, og foranlediger den grundigste *universal historiske Videnskabelighed*, der er hele *Menneske-Slægts* store Anliggende, og vil derfor, saalænge *Menneske-Aanden* mægter noget og Forsynet ei taber Verden af Sigte, lyse Fred og udbrede Held over 61hver Stat, som virkelig opammer den i sit Skiød og opholder den i sin Kirke.

Saa høist forskiellig Man nemlig end fortolker og forklarer *Bibelen* med Hensyn paa *Fæderne-Troen*, er dens historiske Deel dog saa klar og tillokkende og saa riig paa Tanke-Stof for Lærd og Læg, og paa den anden Side er dens Sæde-Lære saa reen, saa fyndig, og, ved at knyttes til *Natur-Religionens Hoved-Sandheder*: om en levende, almægtig og alvidende, retfærdig og naadig Gud, uden Hvis Vink ei en Spurv falder til Jorden, tillige saa ophøiet, at ingen Stat kan ønske sig et bedre Bogligt Grundlag for *Folke-Oplysningen*, naar kun *Tvisten* om den *mellem Præsterne* kan holdes *vedlige*, saa ikke noget Parti bliver enevældigt; thi i saa Fald sover det ind paa sine Laurbær, og afspiser Folket med en *Bibel-Historie* og en Lære-Bog (*liber sententiarum*) der stundum bliver det Modsatte af *Bibelen* og altid Stene for Brød. Paa begge Dele har vi i vor *Stats-Kirke* mærkelige og advarende Exempler fra Midten af forrige og fra Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Uagtet *Folke-Underviisningen* var langt fra at være *bibel-fiendsk*, da den var bundet og indskrænket til *Luthers Catechismus* og *Pontoppidans Forklaring*, saa var den dog aabenbar overalt, hvor *Fæderne-Troen* ei kraftig kom til Hjælp, saa mager, saa smagløs og ufrugtbar, ja, saa sløvende og byrdefuld, at var den *Orthodoxi* blevet ved *Regieringen* til nu, havde rimeligviis Alt været tabt. Dog, hvor sløv, død og dorsk den *Orthodoxe Geistelighed* var, seer Man allerklarest af den *aandelige* Modstand, *Heterodoxien* mødte paa Prænt, i Dage, da alle Folk meende, *Pennen* skulde afgjøre Seieren, thi havde *Balle* ikke været, var aabenbar *Bibelen* bogstavelig kommet til at *forsvare sig selv*.

Vende vi nu Bladet om, og betragte *Henkes* og *Thonboes Bibel-Historier*, ved Siden ad *Campes Lede-Traad*, da see vi godt, at i een *Menneske-Alder* maatte Folket endog have glemt, der var en *Bibel* til, hvis det Sæt Præster var blevet enevældigt, og hvor haardt de sov og hvor lidt de *aandelig* mægtede, det fik Man at see, da de krævedes til Regnskab baade for deres Fornuftige hed og *Bibelskhed*; thi var ikke *Professor Clausen* voxet op under deres mageløse Nederlag og havde taget sig en Smule af dem, da havde vi bestemt uden Sværd-Slag taget hele *Stats-Kirken* fra dem, og naturligviis sovet ind, før vi vidste det selv.

Nu derimod, da *Tvisten* er blevet alvorlig og udbredt, nu er *Sagen* aabenbar i den ønskeligste Gang baade for Staten og *Fæderne-Troen*, saa det er Begge af høieste Vigtighed, at den Strid holdes vedlige, om mueligt, til Verdens Ende; thi hvad der alt er skeet paa begge Sider: til en virkelig *bibelsk* og frugtbar *Folke-*

Underviisning, til en grundigere Kirke-Ret og Bibel-Fortolkning, og til universel Videnskabeligheds Fremme, det er vel Nok til at vise, hvad vi før fattedes og hvad saavel Nød-Værge som Kappe-Lyst kan drive skriftkloge Modstandere til; men nødte Man nu enten ved en *Clausensk Liturgi* 63eller ved et ligedant Sogne-Pavedom, Fæderne-Troens ivrige Tilhængere til at gaae ud af Stats-Kirken, eller Man nødte det *Clausenske Parti* til at lære efter Confessionen og døbe efter Alter-Bogen, da standsede Man den gavnlige og høiest stilende Oplysning, der nogensinde spirede i Christenheden, før den endnu ret fik Tid til at gjøre sig kiendelig og sikre sig den Høiagtelse, der siden, tør vi haabe, for Aarhundreder vil sikre dens Frem-Skridt.

Vore *Almue-Skoler*, som England nu for ramme Alvor begynder at misunde os, er vistnok et uundværligt Middel til almindelig *Folke-Oplysning*, men selv naar denne, ved et Borger-Academi eller en folkelig Høi-Skole, vinder den levende Middel-Punkt, den til stor Skade fattes, vil Bibelske Skrift-Kloge dog være nødvendige for at give Oplysningen det religiøse Præg, den ei maa fattes, og Præsterne med lærd Dannelselse være et uundværligt Mellem-Ledd, der kan vedligeholde Folkets Agtelse for grundig Videnskabelighed, ved at lade dem kiendelig høste Frugt deraf.

Sine herlige *Collegier*, hvor Vidskabs-Mænd med gode Kaar kan opoffre hele deres Liv til de Studeringer, som huge dem, har jeg tit misundt England, og vinder Nordens Viden skabelighed engang den levende Middel-Punkt, jeg inderlig ønsker den, ved et stort *Universitet*, fælles for de *tre Nordiske Riger*, da faaer den sikkert ogsaa nogle saadanne storladne Studere-Kamre; men derfor vilde Videnskabeligheden trænge lige høit til et tusind danske Præste-Gaarde, hvis i det Hele velstu64derede Indbyggere ligesaavel kan virke populært tilbage paa Universitetet som videnskabelig paa Folket! Erfaring lærer nemlig, at hvor nødvendig Indspærring i Studere-Kamret og hardtad udelukkende "Omgang med de Døde" end er for Endeel, hvor grundige Kundskaber skal vedligeholdes og en deraf udspringende Vidskab voxe, saa virke disse Ting dog saare skadelig især paa *Sjælens* Liv og Helbred, saa uden kraftige Læge-Midler vil den Stivhed og Kulde i Fødderne, som Man kalder Pedanteri og Apathi, være Dødens visse Forbud. Her maae da Præsterne, som have gammel Hævd paa den aandelige Læge-Konst, komme til Hjælp, og Man kan virkelig ikke tænke sig en bedre jordisk Modgift, end den, velstuderede *Landsby-Præster* daglig indsuge, i levende Berørelse med Naturen, under aandelig og hjertelig Vexel-Virkning med Almuen. Lægger Man endnu hertil, hvilken *Plante-Skole* for Videnskabeligheden og for Dannelsen i det Hele Præste-Gaardene under disse Betingelser maae vorde, da "Kone og Børn" høre næsten ligesaa nødvendig til deres Indbo, som de ere udelukte fra Collegiernes, da maa man nok være En af de Philistere, der trænger allerhaardst til Præst, for at kalde en saadan *fri Stats-Kirkes* overordenlige Vigtighed ja aandelige *Uundværlighed* i Tvivl!

65

Slutning.

Samle vi nu alt dette, da indsee vi, at en *Stats-Kirke*, hvori Fæderne-Troen bliver ved at virke og avler en tilsvarende Oplysning, er i Forstands-Tiden af høieste Vigtighed, og kan have overalt i *Christenheden*, naar blot Øvrigheden enten frembringer en Revolution i Kirke-Staten, eller snildt vedligeholder den, men *løser Sogne-Baandet* i Tide, for at Fæderne-Troens Tilhængere midt under Forvirringen kan finde den *Samvittigheds-Frihed* i Stats-Kirken, de ellers nødes til at søge udenfor den.

Dette er en splinterny Opdagelse, som den *Danske Regjering* ene bør have Æren for, da kun Sammes rigtige Takt og Upartiskhed har gjort den muelig, en Opdagelse, hvoraf derfor ogsaa Danmark bør høste den første og maa kunne høste den bedste Frugt; thi her, hvor Regjeringen med en besynderlig Standhaftighed giennem halvtredsindstyve Aar begunstigede Kirke-Revolutionen, uden noget Øieblik at give Anledning til den Mistanke, at den vilde have Fæderne-Troen enten udryddet eller uddrevet af Stats-Kirken, her maatte vi Præster med Fæderne-Troen nødvendig blive ved at aflægge nedarvede Fordomme og anstrænge vor Skarp-Sindighed, til vi opdagede, hvad der kunde give *Fæderne-Troen* en *fri Virke-Kreds* i Stats-Kirken, uden at vi, som vore Fædre, kom til i dens Navn at *beherske Folkets 66Tro og Samvittighed*. Længe varede det og haardt holdt det, før vi fandt, hvad der laae lige for vore Øine, vist nok, fordi Blodet er aldrig saa tyndt, det jo er tykkere end Vand, og den hierarchiske Lyst aldrig saa lille hos os, at vi jo heller ville herske end staae Fare for at undertrykkes, hellere seire een Gang for Alle, end ligge i Feldten til Domme-Dag, uden ved de mest glimrende Seire at kunne vinde meer end Lov til at beholde hvad vi har. Under saadanne Omstændigheder behøver Dyden aabenbar saa stærke Incitementer, at vi neppe øve den, før vi maae gjøre "en Dyd af en Nødvendighed", thi anderledes kan jeg ikke forklare mig det, at jeg ikke ligesaa godt for tyve Aar siden, som nu, kom til at holde Lov-Tale over *Kirke-Statens Opløsning* og viste, at den, for at blive ikke blot uskadelig men usigelig velgiørende, kun behøvede at blive *fuldstændig*, som den først bliver ved *Sogne-Baandets Løsning*. Det er nemlig soleklart, at naar det Baand, hvormed den Protestantiske Geistlighed har været bundet til de Symboliske Bøger brister, da opløses *Kirke-Statens* forsaavidt, at hver *Sogne-Præst* bliver aandelig talt sin egen Herre, og det er godt, godt for Øvrigheden, som ikke længer har med en "Geistlighed"

som Fæderne-Troens Repræsentant, men kun med endeel kirkelige Embeds-Mænd at gjøre, og godt for Præsterne selv, naar de har Lyst til at leve og virke i Aanden, saa det giælder kun om, at det ogsaa kan blive godt for *Folket og Staten*. For disse er det imidlertid ingenlunde godt, at der istedenfor den *døde* Pave bliver ligesaamange *levende Paver*, som der er *Sogne-Præster*; thi vel er de saa smaa, at Øvrigheden lettelig overseer dem, men des friere kan de bevæge sig og des haardere kan de trykke Samvittighederne i deres snevre Kreds, og hvor dette *hemmelige Pavedom* ikke ved *Sogne-Baadets Løsning* kvæles i Fødselen, vil det enten avle den grueligste Ligegyldighed for al Religjon hos Folket, eller til ubodelig Skade gienføde *Kirke-Staten* og adsplittede Borger-Livet. Det Sidste vilde aabenbar blive Tilfældet i Norden, hvor Fæderne-Troens Gienmæle vilde nøde Smaa-Paverne til at forene sig under en lille kirkelig *Napoleon*, hvorpaa maatte følge en Restauration af den *døde* Pave, Ridder-Spil i Hunde-Dagene o. s. v., da derimod Sogne-Baadets Løsning vil gjøre det til Statens Interesse og hele Folkets Ønske, at Sogne-Præsterne, som derved holde op at være levende Paver, aldrig bindes til nogen *død* Pave, som hindrer dem i at være *levende Præster*. For herskesyge Præster er dette nu vist nok en fortvivlet Stilling, da selv de høieste Værdigheder i Stats-Kirken ei aabner dem den mindste gunstige Udsigt, og for dorske og søvnige Præster er det ligesaa fortvivlet, da den *døde* Pave saavel til Skjold som til Undskyldning er dem uundværlig; men det er jo baade *Øvrighedens*, *Folkets* og *Oplysningens* Interesse, at de Dorske og de Herske-Syge befinde sig ilde i Kirken, og for dygtige, virksomme og folkelige Præster vil en saadan *fri Stats-Kirke* aabenbar være et lille Himmerig paa Jorden, der vist nok aldrig bliver uden Tørne og Tidsler, men bliver dog et Speil af Aandens Verden, som intet Folk, der lærer at kiende det, vilde miste for det Dobbelt af hvad en saadan Stats-Kirke koster.

Jeg indseer meget godt, at hvor der, som i Nord-Amerika, allerede er Samvittigheds-Frihed og ingen Stats-Kirke, vilde en saadan Udvikling ikke bevæge Folket til at ønske sig En; thi Faren for deri at tabe hvad de har, vilde synes dem vis og Fordelen saare uvis, men hvor Man, som vi, har en gammel Stats-Kirke, og hvor, trods alle Regjeringens Bestræbelser, endnu kun Calvinister, Catholiker, Jøder, Stats-Kirkens *Præster* og *Kjøbenhavnerne* noget saa nær har virkelig Samvittigheds-Frihed, der voves aabenbar slet Intet, men vindes meget ved hvad der giver Alle denne Frihed, om det endog blev den eneste gode Følge deraf. At nemlig almindelig Samvittigheds-Frihed i vore Dage paa en eller anden Maade maa bringes tilveie, det har den *Danske-Regjering* længe indseet, og naar Den ved Sogne-Baadets Løsning viser, at den kan gives uden enten at afskaffe Stats-Kirken eller skabe Secter i Modsætning til den, da vil Man i *England* paa Timen ærgre sig over, ei betimelig at have fattet det, og jeg formoder, Man selv i *Nord-Amerika* vil efter ligne en Indretning, der, saavidt mueligt i denne Verden, forbinder alle Aands-Frihedens og den Borgerlige Ordens Fordele. Vist nok forudsættes her, at Regjeringen saagodtsom udelukkende har *Kalds-Retten* til de 69 Kirkelige Embeder, saa Reformen i England har adskillige Skridt at gjøre, før en saadan fri Statskirke engang lod sig tænke der; men Reformen i Danmark har ogsaa i denne Henseende saa kiendeligt et Forspring, at de Egne er snart talte, hvor en Privat-Mand, ved at vælge lutter Præster af een og samme Skole, kunde modarbeide Hensigten med Sogne-Baadets Løsning. Det følger nemlig af sig selv, at i en fri Stats-Kirke maa der tages billigt Hensyn paa Folkets Tarv, saa *den religjose Anskuelse*, der i en Egn *kiendelig savner* sin Kirkelige Repræsentant, om mueligt gives En, hvad tillige er hele Statens Tarv, som kræver, at Præsterne aldrig faae Lov til at sove ind i "syndig Sikkerhed", men maae, naar de finde sig trindt omgivne af "gode Skole-Kammerader", være sikre paa ved næste Vacance at faae en *Torn i Øiet*.

Og nu til Slutning! Hvad Bøger endnu meer end Mennesker behøve for ei at misforstaaes og miskjendes, men udrette det hvortil de udsendes, det er aabenbar "*Lykke og Held*", og skjøndt jeg ingenlunde, som de gamle Hedninger, anseer Lykke og Held for egne Guddomme, troer jeg dog bestemt, med gammeldags Christne, at de komme *fra Oven*, og jeg nedbeder dem trøstig over disse Blade, som, helligede en *Faderlig Regjering*, *Borger-Enighed*, *aandelig Frihed* og historisk fremskridende *menneskelig Oplysning*, er et vel saare ringe men dog ei uværdigt Offer paa *Fæderne-Landets Alter*, naar Man har det faderlig regjerede, det fredelige, nænsomme, bilfulde, beskedne og mindekjære *Danmark* til *Fæderne-Land*, og har en Bane bag sig, der viser, det er ikke Feigheden, som taler Fredens, eller Oprørs-Aanden, som taler Frihedens Sag!

Det var den største Lykke, hvis jeg kunde overbevise baade Venner og Fiender blandt Præsterne om, at de ei engang maae ønske sig *Herre-Dømme* over Andres *Tro*, men kun frit Forlov til at tjene hvem de tækkes, og til at trættes om, hvem der tjener bedst; men lykkelig vilde jeg dog ogsaa skatte mig, naar, selv *mod begge Partiers Ønske*, Det skedte, der ligesaavel tjener *Danmark* og *Stats-Kirken*, som Fæderne-Troen, Oplysningen, Sandhed og Kiærlighed bedst!

Indhold.

Forord	S. III.
Den herskende Kirke	1.

Fæderne-Troen	9.
Alter-Bog og Sogne-Baand	19.
Den fri Stats-Kirke	33.
Stats-Kirkens Uundværlighed	54.
Slutning	65.